ÚJ NÉZŐPONT

VII. ÉVFOLYAM
1. SZÁM

TÖRTÉNELEM, NÉPRAJZ, TÁRSADALOMTUDOMÁNY, HONISMERET

TARTALOM

TANULMÁNYOK

NAGY ISTVÁN: „...SOKKAL TÖBB PÉNZ KELLENE, HOGY GYORSABBAN HALADJUNK ELŐRE..." A TURIZMUSFEJLESZTÉS FELADATAI AZ 1950-ES ÉVEKBEN HAJDÚSZOBOSZLÓN A TANÁCS VÉGREHAJTÓ BIZOTTSÁGA ÜLÉSEINEK JEGYZŐKÖNYVEI TÜKRÉBEN

NAGY BETTINA: HIVATALNOKBÓL ÍRÓ – MAILÁTH JÁNOS ELTÉRŐ ÉLETÚTJA

VERES TÜNDE: DRAHEIM LIPÓT VILMOS BIRTOKAI

RECENZIÓK

IFJ. BARTA JÁNOS: KÁLNÁSI ÁRPÁD: A DEBRECENI CÍVIS ÉLET LEXIKONA. 1–4. KÖTET.

IVANCSÓ FRUZSINA: A MAGYAR ARISZTOKRÁCIA TÁRSADALMI-KÖZÉLETI KAPCSOLATAI ÉS SZEREPVÁLLALÁSA

NAGY ISTVÁN: A BIHARI MÚZEUM ÉVKÖNYVE XXIV.

ÚJ NÉZŐPONT

VII. ÉVFOLYAM
1. SZÁM

TÖRTÉNELEM, NÉPRAJZ, TÁRSADALOMTUDOMÁNY, HONISMERET

A Hajdú-Bihar Megyei és Debreceni
Honismereti Egyesület online folyóirata

VII. évfolyam 1. szám

Debrecen, 2020.

Szerzőink

Dr. Ifj. Barta János, professor emeritus, az MTA doktora (DE Történelmi Intézet)
Ivancsó Fruzsina, MA hallgató (DE Történelmi Intézet)
Nagy Bettina, doktorandusz (DE Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola)
Nagy István, történész-muzeológus (Bocskai István Múzeum, Hajdúszoboszló)
Veres Tünde, doktorandusz (DE Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola)

Főszerkesztő
Dr. Brigovácz László PhD

Szerkesztőség
Dr. Papp Klára DSc, Szendiné dr. Orvos Erzsébet PhD,
Dr. Szendrei Ákos PhD, Dr. Török Péter PhD, Dr. Vajda Mária PhD

Szerkesztőbizottság
Dr. Gulyás László Szabolcs PhD, Kolozsvári István, Kujbusné dr. Mecsei Éva PhD,
Dr. Seres István PhD, Dr. Szabadi István PhD, Szekeres Gyula, Szikla Gergő,
Dr. Szilágyi Ferenc PhD, Dr. Szilágyi Zsolt PhD, Tőtős Áron

Technikai szerkesztő
Katona Péter

Angol fordítások
Brigovácz Éva

Lektorálás
Dr. Papp Klára DSc, egyetemi tanár (DE BTK Történelmi Intézet)

Kiadói és szerkesztői elérhetőségek
Kiadói székhely, szerkesztőségi postacím: *4032 Debrecen, Egyetem tér 1.*
Szerkesztőségi e-mail cím: *ujnezopont@gmail.com*

ISSN 2064-7042

Tartalom

Tanulmányok

NAGY ISTVÁN: „*...sokkal több pénz kellene, hogy gyorsabban haladjunk előre...*" A turizmusfejlesztés feladatai az 1950-es években Hajdúszoboszlón a tanács végrehajtó bizottsága üléseinek jegyzőkönyvei tükrében 5

NAGY BETTINA: Hivatalnokból író – Mailáth János eltérő életútja 23

VERES TÜNDE: Draheim Lipót Vilmos birtokai 34

Recenziók

IFJ. BARTA JÁNOS: Kálnási Árpád: A debreceni cívis élet lexikona. 1–4. kötet. 43

IVANCSÓ FRUZSINA: A magyar arisztokrácia társadalmi-közéleti kapcsolatai és szerepvállalása 46

NAGY ISTVÁN: A Bihari Múzeum Évkönyve XXIV. 48

Contents

Studies

ISTVÁN NAGY: "... we need a lot more money to move forward faster ..." Tasks of Tourism Development in the 1950s in Hajdúszoboszló in the Light of the Minutes of the Meetings of the Council's Executive Committee.....5

BETTINA NAGY: Writer from a Clerk – the Extraordinary Life of János Mailáth 23

TÜNDE VERES: The Estates of Vilmos Lipót Draheim.....34

Recensions

JÁNOS BARTA JR.: Árpád Kálnási: A Lexicon of Cívis Life in Debrecen, Vol. 1-4.....43

FRUZSINA IVANCSÓ: The Socio-public Relations and Role of the Hungarian Aristocracy.....46

ISTVÁN NAGY: Bihar Museum Yearbook XXIV 48

Nagy István

„…sokkal több pénz kellene, hogy gyorsabban haladjunk előre…” A turizmusfejlesztés feladatai az 1950-es években Hajdúszoboszlón a tanács végrehajtó bizottsága üléseinek jegyzőkönyvei tükrében*

Bevezetés

Napjainkban természetes, hogy a turisztikai célterületek minőségi szolgáltatások kialakítása és versenyképességük növelése érdekében nemcsak saját forrásokat, hanem például pályázati pénzeket használnak fel, mivel az Európai Unió támogatja a turisztikai lehetőségek fellendítését.[1] Ezekből a támogatásokból Hajdúszoboszló is részesül, részben ennek köszönhető, hogy megőrizte vezető szerepét az idegenforgalomban. Kutatásaim során azt vizsgálom, milyen úton-módon jutott el az alföldi kisváros odáig, hogy az ország egyik legjelentősebb turisztikai célterületévé vált.

Tanulmányomban ennek a fejlődésnek egy nehezebb időszakát mutatom be: Hajdúszoboszló város vezetésének a turizmusfejlesztésben játszott szerepét vizsgálom az 1950-es években. Ezt az időszakot a legújabb turizmustörténeti összefoglaló a magyar turizmus „nehéz éveiként” jellemzi.[2] Bár nem számított fontos gazdasági ágazatnak, 1948–1951 között az idegenforgalmi szektor legnagyobb részét államosították. A hidegháborús légkörben az idegenforgalom szinte csak belföldre korlátozódott. Ugyanakkor létrehozták a munkásüdültetés feltételeit, amit az állam anyagilag támogatott. Lassú fellendülést 1954-től mutatott az ágazat.[3] Ezek a tényezők komoly kihívások elé állították Hajdúszoboszló városát, ahol az alig több, mint két évtizede feltárt gyógyvíz nyomán még éppen csak kialakulóban volt a fürdőkultúra, és ezt a fejlődést is nagymértékben lelassította a világháború. Éppen ezért különösen érdekes megvizsgálni, hogy egy olyan időszakban, mint az 1950-es évek, amikor a turizmusfejlesztés egyáltalán nem tartozott az országos politikai prioritások közé, mennyire érvényesültek a turizmus szempontjai az új városvezetés fejlesztési elképzeléseiben? Milyen nehézségekkel találkoztak a fürdő- és városfejlesztés feladatainak ellátása során? Milyen feszültségeket szült a fürdő államosítása? Mely feladatok számítottak fontosnak a fürdőváros-jelleg kialakítása érdekében? Létezett-e egységes koncepció az ezzel kapcsolatos feladatok összehangolása mögött?

A fenti kérdésekre a város irányításának újonnan alakult szerve, a városi tanács végrehajtó bizottság üléseinek jegyzőkönyveiben keresem a választ. Az 1949. augusztus 20-án kihirdetett alkotmány 30. § megfogalmazta, hogy az államhatalom helyi szervei a megyei, városi, járási, községi és városi kerületi tanácsok.[4] Ezeket szovjet mintára, új közigazgatási egységként hozták létre Magyarországon. A működésükre vonatkozó első részletes szabályozást az 1950. évi I. törvény (tanácstörvény) és végrehajtási rendelkezései

* A Magyar Levéltárosok Egyesülete vándorgyűlésén 2019. szeptember 11-én Gyulán elhangzott előadás írott változata.

[1] Pallai 2015. 76.

[2] Rubovszky–Szigeti–Walkó 2009. 222.

[3] Rubovszky–Szigeti–Walkó 2009. 223–224.

[4] Magyar Közlöny – Törvények és rendeletek tára (1949), 174. sz., 1949. augusztus 20. 1358. *https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/MagyarKozlony_1949_Rendeletek_138-243/?pg=361&layout=s* (Utolsó letöltés: 2019. október 29.)

tartalmazták.[5] A tanácsok önálló jogkörrel alig rendelkeztek, saját anyagi forrásaik sem voltak, így az önkormányzatiság elve nem, vagy csak korlátozottan érvényesülhetett a munkájukban. A helyi tanácsok végrehajtó és intézkedő szervei a végrehajtó bizottságok voltak. Széles körű döntési jogkörrel rendelkeztek, sőt, ha a tanács nem ülésezett, a végrehajtó bizottság gyakorolta feladatkörét.

Az idegenforgalom feladatai Hajdúszoboszlón legtöbbször a három nagy tanácsi irányítás alatt álló szolgáltató vállalat (Gyógyfürdő Vállalat, Vendéglátó Vállalat, Községgazdálkodási Vállalat) éves működéséről készített beszámolókon keresztül került a tanács és a végrehajtó bizottság üléseinek napirendi pontjai közé, így elsősorban ezeket vizsgálom tanulmányomban. A tanácson belül megalakult ugyan a gyógy- és üdülőhelyi állandó bizottság, de ennek működéséről nem maradt fenn jegyzőkönyv.

Városvezetés és fürdőfejlesztések 1950 előtt

Elsőként érdemes felvázolni, mikor és hogyan alakult ki Hajdúszoboszló turisztikai vonzereje, hogy lássuk, mire tudott építeni az 1950-es években a városvezetés. Az 1925. október 26-án Pávai Vajna Ferenc kutatásai nyomán Hajdúszoboszló határában feltört hévíz rövid időn belül országos ismertséget szerzett a városnak. A csodaforrásnak elkeresztelt hőforrás iránti érdeklődést a város vezetése szinte az első pillanattól igyekezett kihasználni. Úgy vélték, hogy az 1090,7 méter mélyről feltörő 73 °C-os víz – egy, a természeti kincsre épülő fürdővel – jelentheti a későbbiekben a település turisztikai vonzerejét. Ezért 1925. november 25-én a képviselőtestület határozatot hozott, hogy a város a hőforrás megvétele érdekében kezdjen tárgyalásokat a pénzügyminisztériummal, és kérjenek segélyt vagy állami támogatást gyógyfürdő létesítése céljából.[6] A törekvések részben sikerrel jártak. A pénzügyminisztérium 82.219/1926. XV. számú engedélyokirata 100 évre a városnak adta az I. számú hőforrás kihasználási jogát, de kötelezte is, hogy földgáz felhasználásával működő elektromos áramfejlesztő telepet, strandfürdőt, gyógysófőző üzemet hozzon létre saját költségén, magántőke bevonásával pedig gyógyfürdő- és vízgyógyintézetet, gyógyvízpalackozó üzemet létesítsen.[7] A minisztérium leiratát a városi közgyűlés 1926. július 25-i ülésén fogadta el.[8] Egy év múlva meg is nyitotta kapuit az ideiglenes fövenyfürdő. A város ezt 22 000 pengő költséggel valósította meg, ami az igen rövid – két hónapig sem tartó – üzemelés során megtérült, sőt a 28 ezer fürdővendég által termelt bevétel 6000 pengő hasznot is hozott.[9] Ezt követően a második világháborúig a fürdő látogatottsága szinte állandóan nőtt, a forgalom növekedése pedig együtt járt a bevételek emelkedésével. Ez megerősítette a városvezetést abban, hogy érdemes a létesítményt – a szűkös anyagi lehetőségek ellenére is – folyamatosan fejleszteni. 1930-ban még csak a legsürgetőbb és a működtetés folyamatosságát elősegítő beruházásokat vették tervbe.[10] A két világháború közötti időszakban a fejlesztések nem annyira a gyógyászati

[5] Magyar Közlöny – Törvények és törvényerejű rendeletek tára (1950), 7. sz., 1950. május 18. 107–112.
[6] Hajdúszoboszló város megvásárolja a hőforrást. Független Hajdúság, 24. évf. (1925), 1925. november 29. 2.
[7] Megkötötte a pénzügyminiszter Hajdúszoboszló várossal a gázos hévíz kihasználására a végleges szerződést. Független Hajdúság, 25. évf. (1926), 1926. július 25. 1–2.
[8] Független Hajdúság, 25. évf. (1926), 1926. augusztus 1. 3.; Veress 1942. 130.
[9] Veress 1942. 66.
[10] Ezek: második medence építése, a fürdő területének körülkerítése, parkosítása. Szálkai 2015. 411–412.

részleg, hanem a strandfürdő kiépítésére koncentráltak. Veress Béla, a városi kezelésben lévő fürdő első igazgatója így foglalta össze ezt a koncepciót: „A fürdő fejlesztésének iránya kezdettől fogva az volt, hogy *olyan fürdőberendezéseket kell létesíteni* – és pedig lehetőleg kevés költséggel s a város közönségének megterhelése nélkül – amelyek a vendégforgalmat *azonnal és hatásosan* emelik. Ezt a célt elérni teljes mértékben *sikerült* is, s már most *a fürdőtelep jelenlegi bevételi forgalma lehetővé teszi a város közönsége számára azt, hogy a tervezett többmillió pengős hosszúlejáratú kölcsönt a fürdő teljes kiépítésére felvehesse.*"[11] A strandfürdő tehát azért kapott az ekkor megvalósult fejlesztések során kiemelt szerepet, mert – a vezetőség szerint – itt lehetett leginkább megvalósítani, hogy kis összegű befektetésekkel rövid idő alatt tudják növelni a jövedelmezőséget.

A helyi közigazgatás 1944. október elején, a frontvonal közeledtével megszűnt. Feladatait a harcok elültével a nemzeti bizottság vette át az új önkormányzati testület megalakulásáig. Az 1940-es évek második felében az új helyi vezetés is fontos bevételi forrásként tekintett a fürdőre, ezért nagy lendülettel vetette bele magát az üzem újraindításával és a fejlesztéssel kapcsolatos feladatok ellátásába. A szovjet Vörös Hadsereg jelenléte miatt azonban a fürdő csak 1946. január 1-jén nyílt meg újra a nagyközönség előtt. Kezelését – a korábbi időszakhoz hasonlóan – a Városi Közművek Vállalat végezte. A lecsökkent forgalmat a vállalat vezetősége azzal igyekezett növelni, hogy a gyógykezeléseket végző részlegeket állították elsőként helyre, és gondoskodtak azok téliesítéséről is a fürdőidény időbeli meghosszabbítása érdekében.[12] A fürdőügyek intézésére a képviselőtestület külön bizottságot hozott létre, amelynek legfontosabb feladata a gyógyfürdő cím megszerzése és a fejlesztésekhez szükséges anyagi és politikai támogatás elérése volt. Ezt váratlanul hamar, 1946. július 23-án engedélyezte a népjóléti miniszter, 10 év türelmi időt adva a hiányosságok pótlására.[13] A város vezetése világfürdő létrehozásában gondolkodott, amelynek tervezésével két neves építészt, Weichinger Károlyt és Hajós Alfrédot bízták meg. A terveket 1946. augusztus 31-én mutatták be dr. Mistéth Endre újjáépítési miniszter jelenlétében, aki kitűnőnek tartotta azokat, de világossá tette azt is, hogy a város anyagi támogatásra egyelőre nem számíthat.[14] Újabb eredményt jelentett, hogy 1949. január 28-án a népjóléti miniszter 181.876/1949 N. M. számú rendeletével a város meghatározott részét üdülőhellyé nyilvánította.[15]

A világfürdő terve azonban továbbra is papíron maradt a tőkehiány és a hamarosan bekövetkező államosítás miatt. Ugyanakkor a kialakuló szervezett munkásüdültetés újabb lehetőséget jelentett. Az 1949. évi alkotmány kimondta: „*A Magyar Népköztársaság biztosítja a dolgozóknak a pihenéshez és üdüléshez való jogát. E jogot a Magyar Népköztársaság a törvényes munkaidő, a fizetéses szabadság és a dolgozók üdülésének megszervezése útján valósítja meg.*"[16] Ez megteremtette a tömeges méretű turizmus kialakulásának egyik lényeges feltételét. Egy

[11] Veress 1942. 111.

[12] Kun 1975. 720.

[13] 229.108/1946 VIII. 2. N. M. számú rendelet. Magyar Közlöny (1946), 177. sz., 1946. augusztus 6. 7.; Kun 1984. 147–148.

[14] Néplap, 3. évf. (1946), 195. sz., 1946. szeptember 3. 3.

[15] Az üdülőhely kiterjedése: a gyógy- és a strandfürdő egész területe, a Bánomkert, továbbá a Rásó István (ma József Attila) úttól a Szurmay utca, Csanády tér, Kenézy utca, Bethlen utca, Luther utca, Bányász utca, Arany János utca, Wesselényi utca, Attila utca és Hőforrás tér által határolt terület. Magyar Közlöny (1949), 34. sz., 1949. február 13. 1.

[16] 1949. évi XX. törvény 46 § (1)-(2) Magyar Közlöny – Törvények és rendeletek tára (1949), 174. sz., 1949. augusztus 20. 1360. *https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/MagyarKozlony_1949_Rendeletek_138-243/?pg=363&layout=s* (Utolsó letöltés: 2019. október 29.)

másik fontos feltételt, a szabadon elkölthető jövedelmet az üdültetés állami támogatása pótolta. Az idegenforgalmi ágazat államosítása tehát ebből a szempontból a tömeges munkásüdültetés, a szociális turizmus tárgyi feltételeinek megteremtését szolgálta.[17] A hajdúszoboszlói fürdővállalat államosításáról 1949 márciusában a minisztertanács döntött, amelynek 157/1949. sz. határozata értelmében a fürdőtelep, amely addig Hajdúszoboszló város tulajdonában volt, átkerült a népjóléti miniszter illetékességi körébe. A cég neve ekkor Hajdúszoboszló Gyógyfürdő Nemzeti Vállalat lett.[18] Ezt követően szinte évente követték egymást az átszervezések. Előbb az Egészségügyi Minisztérium, majd a Fürdő Üdülő Központ irányítása alá került a vállalat.[19] Végül 1952. január 1-i dátummal a helyi tanács lett a frissen megalakított Hajdúszoboszló Gyógyfürdő vállalat irányító szerve.[20]

A turizmusfejlesztés a tanács végrehajtó bizottságának napirendjén az 1950-es években

Hajdúszoboszló turizmusfejlesztését vizsgálva napjaink szakmai diskurzusának termékszemléletű megközelítését alkalmazom. Ennek segítségével szeretnék rávilágítani a kínálat és a kereslet összefüggéseire, amelyet a Hajdúszoboszló fürdőtörténetével foglalkozó szakirodalom még nem vizsgált. Michalkó Gábor megfogalmazása szerint makroszintű megközelítésben „*turisztikai terméknek nevezzük az egy, esetleg több idegenforgalmi vonzerőre alapozott, a vendég igényeinek összességét kielégítő potenciális szolgáltatáshalmazt. […] A komplex turisztikai termék magában foglalja az attrakció, a megközelíthetőség, az ellátás, a vendégszeretet összességét, összeállítása során törekedni kell a turizmus feltételrendszerének optimális kihasználására.*"[21] A szakirodalom ennek elemeiként sorolja fel a vonzerőt, a közlekedési és egyéb infrastruktúrát, a szálláslehetőségeket, a vendéglátást, az utazási irodai szolgáltatásokat, a kulturális és egyéb szolgáltatásokat, a biztonságot, higiéniát és az emberi tényezőt (turizmusban dolgozók száma, szakképzettsége, nyelvtudás, vendégszeretet).[22] Ebből a felsorolásból is látszik, mennyire komplex a fogalom, és milyen sok ágazatot, részterületet érint. A turisztikai termék középpontjában a vonzerő (attrakció) áll.[23] Ez a vonzerő azonban működésképtelen a turisztikai infra- és szuprastruktúra nélkül.[24] Éppen ezért a tanulmányomban a fürdőt mint komplex turisztikai terméket vizsgálom. Elsőként konkrétan a fürdőfejlesztésre tett lépéseket, majd pedig azokat az intézkedéseket, amelyek tágabb értelemben a turisztikai infra- és szuprastruktúra kialakítását/átalakítását, tehát a turizmus feltételeinek megteremtését szolgálták.

[17] Rubovszky–Szigeti–Walkó 2009. 223.
[18] 10.081/5/2–2/1949. IV. szám a népjóléti minisztertől. Magyar Közlöny (1949), 255. sz., 1949. december 9. 5.
[19] Kun 1975. 725.; Erdei 2006. 582–583.
[20] 12/1952. VB határozat. Jegyzőkönyv a Városi Tanács Végrehajtó Bizottságának 1952. január 11-i üléséről. MNL HBML XXIII. 552. 3. k.
[21] Michalkó 2011.
[22] Gonda 2016. 13–20.
[23] Uo. 12.
[24] A szakirodalom a vonzerőt, az alap-infrastruktúrát, a turisztikai infra- és szuprastruktúrát a turizmus tárgyi feltételeinek tekinti. Ezen belül „*[…] a turizmus infra- és szuprastruktúrája elsősorban a turisztikai vonzerő eredményes értékesítését, a vendégek gondtalan tartózkodását lehetővé tevő létesítményeket takarja.*" Michalkó 2012. 88.

Fürdőfejlesztés

Hajdúszoboszló turisztikai vonzerejét az 1925-ben feltárt gyógyhatású hévíz jelentette, az erre alapozott turisztikai termék pedig – napjainkban is – az egészségturizmus. Ez azt jelenti, hogy Hajdúszoboszlót a gyógyulni és üdülni vágyó turisták keresték fel az elmúlt csaknem száz évben. A dolog természetéből fakadóan a gyógyfürdő jelentette az idegenforgalmi infrastruktúra legfontosabb elemét, mivel itt fértek hozzá a vendégek a legfontosabb szolgáltatásokhoz. Ezért volt nagy jelentősége annak, hogy 1952-ben a város „visszakapta" a fürdő irányítását. Hajdúszoboszló vezetése így közvetlenül irányíthatta a helyi turisztikai kínálat legfontosabb elemét. A gyógyfürdő jelentőségével természetesen tisztában volt a végrehajtó bizottság is. Ahogyan azt egy 1958-ban készült jelentésben megfogalmazták: „*A Gyógyfürdő a város reprezentatív üzeme, városunk jellegének meghatározója, amellett hozzáfűződik teljes idegenforgalmunk*."[25] Éppen ezért a turizmus kiszolgálása és fenntartása szempontjából a legfontosabb feladatot a gyógyfürdő működési feltételeinek biztosítása, valamint fejlesztése jelentette. A megoldandó feladatok feltérképezése érdekében a fürdővállalat évente beszámolót készített a végrehajtó bizottság számára a fürdőidényre való felkészültségről.

A gyógyfürdő működéséről szóló beszámoló 1954-ben azt fogalmazta meg, hogy a vállalat a megfeszített termelési terveket minden évben teljesíti. Ebben nagy szerepet játszott az, hogy a város közönségének „életszükséglete" a fürdő használata a beszámoló szerint. Ugyanakkor azt is a vb elé tárta, hogy „*A fürdő meglehetősen romlott állapotban van s be kellett zárni a fedett medencéket, mivel az életveszélyes lett. A fürdő többi része is sürgős felújításra szorul. Az évtizedekkel előbb készült deszkakabinok elkorhadtak, a medencék körüli járdák annyira egyenetlenek, hogy rajta a közlekedés mezítlábbal nem biztonságos és ezenkívül ott mindig megáll a víz, ami ott viszont az utcai ruhában közlekedő fürdőzők részére okoz bosszúságot*." Ezek a problémák inkább a fürdőzők komfortérzetét csökkentették, de az üzemeltetési nehézségek másik csoportja már a termelékenységre és ezzel összefüggésben a jövedelmezőségre is hatással volt. Túl szűk volt a kádfürdőben a csövek keresztmetszete, emiatt a várakozási idő órákra nőtt, amit sok vendég nem vállalt. De panaszt okozott a beszámoló szerint az is, hogy a zuhanyzók száma kevés volt, a vízhálózat nem bírta a nagy fogyasztást. A strandfürdőben nem volt hideg-meleg vizes zuhanyzó. A hűtőtorony sem működött megfelelően, így nyaranta csupán 50 °C-ra lehetett csökkenteni a termálvíz hőmérsékletét. Az üzemeltetést nehezítette a takarékosságra törekvő létszámpolitika. A gyógyfürdő ugyanis – állt a beszámolóban – létszámhiánnyal működött, ami legtöbbször a fürdőzők rovására ment. „*A Vállalat munkaerőhiány miatt nem tud minden helyre megfelelő embert állítani, így ismét felütötte a fejét a borravaló szedés, melynek megszüntetésére a Vállalat mindent elkövet. Sajnos erről konkrétan senki nem ad jelentést. A munkafegyelem egyébként kielégítő*." Az említett hibák kijavítása azonban nagyon lassan ment, amint az a beszámolót követő vita során kiderült. Konkrét ígéretet csak a hűtőtorony javítására kapott a gyógyfürdő, de ezt az építkezést csak 1955. májusi kezdéssel vállalták. A vállalat igazgatója, Kiss Sándorné a megoldást az állami támogatásban látta, hogy a második ötéves tervben 10 millió forintot terveztek a fürdőre. Ez az összeg szerinte megszüntetné a gondokat. A vb tagjai ugyanezen az ülésen megfogalmazták, a fürdő feladata, hogy állandóan új bevételi forrásokat keressen, és a tervek túlteljesítésére törekedjen. Ehhez gyakorlati útmutatást a tanács pénzügyi osztályától kaphatott.

[25] Hajdúszoboszló Város Tanácsa VB I. Pénzügyi Osztálya – A tanácsi irányítás alatt álló vállalatok működéséről jelentés. 1958. április 15. MNL HBML XIII. 552. 12. k.

A fürdőigazgatótól ennek megfelelően aktív kezdeményező szerepet vártak el: „*A fürdő igazgató ne elégedjen meg azzal, hogy valami munka elvégzése be van ütemezve, hanem azt állandóan sürgetni kell, még a Minisztériumban is.*"[26]

Annak ellenére, hogy a vb a gyógyfürdőt szolgáltató vállalatnak tekintette, és a III. pártkongresszusnak a dolgozók igényeiről való fokozott gondoskodásról szóló irányelvére is hivatkoztak, a szolgáltató szemlélet csak igen nehezen érvényesült. A hibák kijavítása meglehetősen lassan zajlott. A tanács város- és községgazdálkodási csoportja által 1955-ben készített beszámoló sem hallgatta el, hogy a fürdőzők részéről a fürdő működésére és szolgáltatásaira számos panasz érkezett. Ennek okát a beszámolót aláíró Fazekas Rudolf csoportvezető részben a fürdő elhanyagoltságára, részben a vezetés munkájának szervezetlenségére vezette vissza. Utóbbira példaként az ivóvízellátás zavarait hozta fel. A villanymotoros szivattyú ugyanis számos alkalommal leállt, ami miatt az ivóvízellátás órákra szünetelt a fürdő teljes területén. Ez megoldható lett volna egy jelzőberendezés felszerelésével a beszámoló szerint. Visszatérő panasznak számított, hogy az ivócsarnokban nem kapható Hajdúvíz. A parkok elhanyagoltsága, a papírhulladék és az ételmaradékok látványa „*a fürdőző közönség erős visszatetszését*" váltotta ki. További probléma volt, hogy az átépített fedett fürdő öltözőjének berendezése „*a legprimitívebben lett megoldva, ami semmi körülmények között nem elégítheti ki a fürdőző közönség igényeit és nem méltó gyógyfürdőnkhöz.*" Emellett az átépítés során olyan szerkezeti és műszaki megoldások születtek, amit a csoportvezető kifejezetten életveszélyesnek ítélt. Számos problémára (2500 fős kabinsor építése, hűtőtorony újjáépítése, a kád- és a fedett fürdő összekötése üvegfolyosóval) a megoldást a Város- és Községgazdálkodási Minisztériumtól remélt 1,5 millió forint hiteltől várták. A csoportvezető javasolta a vb-nek, hogy kérje a megyei tanács segítségét a hitel elnyerése érdekében. A vb feladatát a felszólaló Kovács Gyula vb-titkár a fejlesztések menedzselésében látta: „*A fürdő fejlődése országos érdek, mivel a dolgozók legjobbjait ide utalják be s fő feladatunk, hogy ilyen tervhiteleket kitaposson a tanács.*" Éppen ezt a fajta kezdeményezőkészséget hiányolta Majtényi János, a megyei tanács kiküldöttje, amikor megfogalmazta, hogy az előző tanácsvezetést is terheli felelősség azért, hogy a fürdő nem fejlődött az előző 10 évben.[27]

Ugyancsak fontos feladata volt a vb-nek, hogy egyeztessen a különböző fenntartású vállalatok – végső soron a turizmus szereplői – között. 1955-ben a Hajdú-Bihar Megyei Tatarozó Vállalat megkezdte a 600 személyes vállfás öltöző építését. A problémát az jelentette itt, hogy a vállalat – a beszámoló szerint – mellékkérdésnek tekintette, és ezért csupán három fővel kezdte meg az építkezést. Emiatt úgy tűnt, hogy csak 1956 őszére, azaz az üdülési szezon befejeződése után készül el az öltöző, ami az amúgy is súlyos kapacitásgondokat enyhítette volna. Fazekas Rudolf, a tanács város- és községgazdálkodási csoportjának vezetője javasolta, hogy a vb sürgesse meg a munkák idény előtti befejezését a megyei tanácsnál. Ugyanígy javasolta, hogy a gyógyfürdő területén lévő ivócsarnokot üzemeltető Üdülőhelyi Ellátó Vállalat figyelmét hívják fel arra, hogy még a fürdő megnyitása előtt újítsa fel az elhanyagolt állapotban lévő helyiséget. Abban az esetben is a vb beavatkozására volt tehát szükség, ha egyes vállalatok nem gondozták az általuk kezelt helyiségeket. Megjegyzendő itt, hogy más esetekben nem a munkaerő vagy a pénzhiány akadályozta a műszaki problémák megoldását, hanem az anyaghiány. A hullámverő-

[26] Szombathelyi Gyula vb-tag felszólalása a vb 1954. június 18-i ülésén. MNL HBML XXIII. 552. 5. k.
[27] Jegyzőkönyv Hajdúszoboszló Város Tanácsa Végrehajtó Bizottságának 1955. február 4-i üléséről. MNL HBML XXIII. 552. 6. k.

dugattyú felújítására meg lett volna az anyagi fedezet, de az ehhez szükséges 3-4 m³ borovi fenyő beszerzése hosszú évek alatt is lehetetlennek bizonyult.[28] Ezt csupán hat év alatt, 1958 júniusára sikerült beszerezni.[29]

A tanács vb üléseinek jegyzőkönyveit olvasva egyértelműnek tűnik, hogy a Hajdúszoboszlóra látogató turisták egyik meghatározó élménye a fürdőben tapasztalt zsúfoltság volt. A beszámolók utalnak arra, számos panasz született amiatt, hogy a fedett gyógyfürdőből nem lehetett átjárni a nyitott strandra. A két rész egyesítését a Gyógyfürdő Vállalat többször kérte a felettes szervektől, mivel – a zsúfoltság mellett – a gyógyfürdő látogatói azt is nehezményezték, hogy el vannak zárva minden „látványosságtól". A vendégek szórakozási és sportlehetőségeket, parkot ugyanis csak a strand területén találtak.[30] Végül a gyógy- és strandfürdő szétválasztását 1956-ban szüntették meg. A fürdővállalat vezetősége – nagyobb beruházások hiányában kis anyagi ráfordítással – a szórakozási lehetőségek számának növelésével igyekezett kínálatát bővíteni. Ezek közé tartozott az inhalatórium üzembe helyezése, amellyel egyben a gyógytényezők számát is növelni kívánták, a tornaszerek beszerzése (mászórúd, gyűrű- és lengőhinta, nyújtó), a csónakázó tóba halak telepítésével a pecázás lehetőségének biztosítása, valamint csónakok beszerzése. Az 50 ezer forintért beszerzett csónakok azonban olyan gyenge minőségben készültek, hogy 1-2 éven belüli elhasználódásukkal számoltak.[31] 1959-ben az újonnan beszerzett 10 csónakból 10 nap alatt 6 darab ment tönkre.[32] Ezt látva a vb ülésén felmerült a kérdés, hogyan lehetséges az, hogy másutt nem ráfizetéses a csónakázás üzemeltetése?[33]

A zsúfoltság elkerülésére a fürdő vezetősége – a vendégek kérésére – új, pénztáras bejáratot nyitott a Bánomkert felőli részen, az északi részen pedig egy kijáratot. Különösen sok panasz érte a beutaltak részéről a gyógyfürdőt a masszírozó zsúfoltsága miatt, mivel úgy érezték, a masszőrök nem fordítanak elég időt egy-egy beteg kezelésére. Itt munkaszervezéssel akarták a vendégek feltorlódását elkerülni. A masszírozás ennek érdekében 1960-ban már nem érkezési sorrendben történt, hanem a vendégek egy időszakon belül maguk választhatták meg annak időpontját.[34] Az itteni zsúfoltsághoz hozzájárult a „szakképzett fürdős dolgozók" hiánya is. Ezt a fürdővezetés szakmunkásképző tanfolyam szervezésével kívánta orvosolni, amelyre az Egészségügyi Minisztérium adott engedélyt. A tanfolyamot 25 fő kezdte el, és arra számítottak, hogy a lemorzsolódások miatt 8-10 fő fog levizsgázni, és ez a létszám már megoldotta volna a vállalat szakmunkáshiányát.[35]

[28] Jelentés a város szolgáltató vállalatainak felkészüléséről az 1956. évi feladatok megoldására. 1956. április 2. MNL HBML XXIII. 552. 8. k.

[29] Jelentés a Gyógyfürdő Vállalat, a Községgazdálkodási Vállalat és a Vendéglátó Vállalat felkészüléséről az 1958. évi fürdőidényre. 1958. április 1. MNL HBML XXIII. 552. 12. k.

[30] Jelentés a város szolgáltató vállalatainak felkészüléséről az 1956. évi feladatok megoldására. 1956. április 2. MNL HBML XXIII. 552. 8. k.

[31] Beszámoló a Gyógyfürdő Vállalat 1957. évi tavaszi felkészültségéről. 1957. március 16. MNL HBML XXIII. 552. 10. k.

[32] Beszámoló a Gyógyfürdő, Községgazdálkodási Vállalat és Vendéglátóipari Vállalat tavaszi felkészültségéről. 1959. március 31. MNL HBML XXIII. 552. 14. k.

[33] Jegyzőkönyv Hajdúszoboszló Járási Jogú Város Tanácsa Végrehajtó Bizottságának 1959. április 3-i üléséről. Ujhelyi Károly vb-tag hozzászólása. MNL HBML XXIII. 552. 14. k.

[34] Beszámoló a Gyógyfürdő, a Községgazdálkodási és a Vendéglátóipari Vállalat tavaszi felkészültségéről. 1960. április 25. MNL HBML XXIII. 552. 16. k.

[35] Jelentés a Gyógyfürdő Vállalat, a Községgazdálkodási Vállalat és a Vendéglátó Vállalat felkészüléséről az 1958. évi fürdőidényre. 1958. április 1. MNL HBML XXIII. 552. 12. k.

A fürdőlátogatók nagy tömege és az ehhez képest kevés számú igénybe vehető eszköz együttesen megteremtette annak a lehetőségét, hogy a vállalat személyzetének egy része a borravalószedés révén mellékjövedelmet biztosítson magának az idegenforgalomból. Erre leginkább a kabinos munkakör volt alkalmas a következők miatt. 1960-ban kabinonként négy személlyel számolva a fürdőben 4300 főnek tudtak helyet biztosítani, holott naponta átlagosan 6300 fő látogatta azt. Kiemelkedően forgalmas napokon még ennél is többen, például 1959. augusztus 9-én a fürdőzők létszáma 11 600 fő volt.[36] Elterjedt az a vélemény, hogy a vállalatnál mindenki kabinos akar lenni a mellékkereseti lehetőség miatt, akik az egyszerű embereket, akikből nem nézték ki, hogy borravalót adnak, inkább a vállfás öltözőbe küldték.[37] A vállalat munkájáról készített beszámoló azonban ennél kedvezőbbnek ítélte meg a helyzetet. 1960-ban, a korábbi évekkel ellentétben, már nem fordult elő olyan eset, hogy kabinhoz csak úgy lehetett jutni, ha valaki előzetesen odaadta a borravalót a kabinosnak. A vállalatvezetés, a fürdőorvos, a főkönyvelő, a fürdőmester többször felhívták a dolgozók figyelmét arra, hogy minden vendéget egyformán kell kiszolgálni, de teljesen nem tudták megszüntetni a borravalószedést – olvasható a beszámolóban.[38]

A fürdő- és a tanácsvezetés tisztában volt azzal, hogy a korábban említett munkaszervezési újítások csupán kényszermegoldások, amelyekkel a zsúfoltságot legfeljebb enyhíteni lehet, de megszüntetni nem. Valódi megoldást csakis a szolgáltatásfejlesztés és a nagyarányú bővítés jelentett, amit állami hitelek igénybevételével lehetett megvalósítani. A Gyógyfürdő Vállalat azonban sokáig nem jutott hozzá olyan mértékű hitelhez, ami ezt lehetővé tette volna. A beruházási és felújítási hitelkeretek sokszor még a működést veszélyeztető műszaki-üzemeltetési problémák megoldását sem tették lehetővé. Így volt ez az elavult hűtőtoronnyal, amelynek üzemzavarairól – amint arról már szó volt – még 1954-ben tudomást szerzett a vb.[39] Ettől kezdve szinte évente elhangzott, hogy számítani lehet a hűtőtorony üzemből való kiesésére, ami azzal járt volna, hogy vagy elviselhetetlenül meleg, vagy – a vízcsere elmaradása miatt – koszos víz fogadta volna a turistákat a medencékben. 1954-ben elkészültek a tervek az új torony megépítésére, amelynek költségvetése 400 ezer forint volt. Még 1958-ban is csak a torony gyorsjavítására sikerült egy kisebb összeget elkülöníteni.[40] 1959-ben született arról döntés, hogy a Gyógyfürdő Vállalat többletbevételéből épüljön meg az új torony.[41]

A tanács vb tagjai is tudtak természetesen arról, hogy a városba érkező turisták részéről számos panasz érkezett a szolgáltató vállalatok működésével és a szolgáltatások alacsony színvonalával kapcsolatban. A pénzhiány azonban gátat szabott a fejlesztési elképzelések megvalósításának. Az egyik vb-tag ezt így fogalmazta meg: „*[…] sokkal több pénz kellene, hogy gyorsabban haladjunk előre, ugyanakkor a népgazdasági keretnél a lehetőségek nem*

[36] Agárdi Mihálynak, a Gyógyfürdő Vállalat főkönyvelőjének hozzászólása. Jegyzőkönyv Hajdúszoboszló Járási Jogú Város Tanácsa Végrehajtó Bizottságának 1960. július 8-i rendes üléséről. MNL HBML XXIII. 552. 17. k. Ő említette meg azt is a zsúfoltság érzékeltetéseként, hogy a 110 fő befogadóképességű kádfürdőben 1959 augusztusában átlagosan 224 fürdés történt.

[37] Ujhelyi Károly vb-tag hozzászólása. Jegyzőkönyv Hajdúszoboszló Járási Jogú Város Tanácsa Végrehajtó Bizottságának 1960. július 8-i rendes üléséről. MNL HBML XXIII. 552. 17. k.

[38] Beszámoló a hajdúszoboszlói Gyógyfürdő Vállalat 1960. évi munkájáról és jövő feladatairól. 1960. április 25. MNL HBML XXIII. 552. 16. k.

[39] Jegyzőkönyv Hajdúszoboszló Város Tanácsa Végrehajtó Bizottságának 1954. július 1-jei üléséről. MNL HBML XXIII. 552. 5. k.

[40] 115/1958. VB határozat. MNL HBML XXIII. 552. 12. k.

[41] 75/1959. VB határozat. MNL HBML XXIII. 552. 14. k.

korlátlanok […]".[42] Ebben a szűkre szabott finanszírozási rendszerben egy-egy kisebb javítás elvégzésének is nagy jelentősége volt.[43] 1957-ben a gyógyfürdő 14 pontban foglalta össze a legfontosabb hiányokat, és ezek megszüntetésére 1,8 millió forint hitelt igényelt. Az éves beszámolóban olvasható érvelés szerint a vállalat „*az egész ország dolgozóival*" kapcsolatban van. „*Éppen ezért nem közömbös, hogy a százezres tömegek milyen kényelmes ellátást kapnak és hogy a tömegek fogadtatására, ill. az igények kielégítésére hogyan készült fel.*"[44] A dokumentum világosan megfogalmazta: „*A fürdő arca csak akkor fog lényegesen változni, ha az igényelt pénz nagy részét megkapja.*" Hitelt ekkor azonban az ígéretek ellenére sem kapott. Időközben elkészült a gyógyfürdő környékének beépítésére vonatkozó tanulmányterv, amely már nagyszabású építkezéseket vetített előre,[45] valamint a gyógyfürdő fejlesztéséről szóló 60 millió forintos terv.[46] 1959-ben a megyei tanács vb támogatásáról biztosította a tervet, de figyelmeztettek arra, hogy ekkora összeget csak több lépcsőben lehet kiharcolni az Országos Tervhivatalnál, figyelembe véve azt, hogy az egész Balatonra 65 millió forintot fordítottak abban az évben.[47] Az április 17-i vb-ülés meghatározta az első lépcsőben megvalósítandó fejlesztési célokat, amelyek egyaránt szolgálták a fürdő idényjellegének megszüntetését (terv I. üteme) és a szállás- és vendéglátás bővítését (terv IV. üteme).[48] Az 1960-ban készített beszámoló már tényként tartalmazta, hogy – a párt, a tanács és a felsőbb szervek révén – a vállalat a második ötéves terv keretszámaiból 20 millió forintot kapott, mint értékhatáron felüli beruházási keretet, amiből megvalósítják az 1957-ben készült fejlesztési terv első ütemét.[49] Jelentőségét a beszámoló készítői is tisztán látták: „*Maga az a körülmény, hogy a vállalat a II. ötéves tervben 20 millió forint előirányzással szerepel az I. ütem megvalósításához, olyan eredmény, mely lehetővé teszi, hogy az eddigi egy helyben topogásból kimozduljon és meginduljon a fejlődés útján.*" Az 1960-as években megindult a gyógyfürdő felújítása és bővítése, amely minden korábbinál nagyobb méretű fejlesztés volt, 11 év alatt 130 millió forint beruházást jelentett. Ezzel bizonyos szempontból új korszak kezdődött a vállalat történetében, mivel megteremtődött annak a lehetősége, hogy a turisztikai kereslethez igazítsa a kínálatát.

A fentiek alapján megállapítható, hogy az 1950-es években a hajdúszoboszlói turizmuspolitika számára a legnagyobb kihívást az jelentette, hogy évről évre nőtt a turisták száma, ugyanakkor a gyógyfürdő ekkorra elavult, férőhelyeinek száma változatlan, a szolgáltatások színvonala alacsony maradt. A kínálat tehát nem tudta követni a kereslet

[42] Ujhelyi Károly vb-tag hozzászólása. Jegyzőkönyv Hajdúszoboszló Járási Jogú Város Tanácsa Végrehajtó Bizottságának 1959. április 3-i üléséről. MNL HBML XXIII. 552. 14. k.

[43] „*Átfestjük a nyitott gyógymedencék körül lévő kabincsoportból a medencékre néző kabinok ajtajait és ezzel a felszabadulás óta elhanyagolt gyógyfürdő kinézése meg lesz javítva.*" Jelentés a Gyógyfürdő Vállalat, a Községgazdálkodási Vállalat és a Vendéglátó Vállalat felkészüléséről az 1958. évi fürdőidényre. 1958. április 1. MNL HBML XXIII. 552. 12. k.

[44] Beszámoló a Gyógyfürdő Vállalat 1957. évi tavaszi felkészültségéről. 1957. március 16. MNL HBML XXIII. 552. 10. k.

[45] 32/1958. VB határozat. MNL HBML XXIII. 552. 12. k.

[46] 159/1958. VB határozat. Kun László vb-elnököt bízták meg azzal, hogy a felettes szerveken keresztül érdeklődjön az Apró Antalhoz, a Minisztertanács elnökhelyetteséhez felterjesztett terv jóváhagyásáról. MNL HBML XXIII. 552. 12. k.

[47] Zs. Nagy (Hajdú-Bihar Megyei Tanács VB Tervosztálya) hozzászólása. Jegyzőkönyv Hajdúszoboszló Járási Jogú Város Tanácsa Végrehajtó Bizottságának 1959. április 3-i rendes üléséről. MNL HBML XXIII. 552. 14. k.

[48] 94/1959. VB határozat. MNL HBML XXIII. 552. 14. k.

[49] Beszámoló a hajdúszoboszlói Gyógyfürdő Vállalat 1960. évi munkájáról és jövő feladatairól. 1960. április 25. MNL HBML XXIII. 552. 16. k.

bővülését. Az évtized közepétől a városvezetés egyre komolyabban vette ezt a kihívást, és igyekezett támogatókat találni egy komplex, bővítéssel egybekötött felújítás megvalósításához. Ez a kínálat kereslethez igazítását szolgálta, és az 1960-as években meg is valósult. Ugyanakkor feszültséget okozott, hogy az egyes tanácsi vállalatok nehezen működtek együtt egymással, munkájukat nem volt könnyű összehangolni. A fürdő hatékony működését akadályozta az is, hogy nem volt világos az egyes feladatok elhatárolása sem.

Év	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960
Látogatószám (ezer fő)	450	447,3	612,5	654,3	618,8	664,2	754	663,6	710	765	825

1. táblázat. A hajdúszoboszlói fürdő látogatottsága 1950–1960.[50]

A turizmus további tárgyi feltételei

Az előbbiekben a termálvízre mint turisztikai vonzerőre épülő, a turisztikai infrastruktúrát jelentő gyógyfürdő működését tekintettük át.[51] Érdemes emellett megvizsgálni, hogy a városvezetés hogyan irányította az idegenforgalmi kínálat érdekében a többi szolgáltatót. A gyógyfürdő mellett a másik tanácsi irányítás alatt álló vállalat, amelynek szolgáltatásait a helybeliek mellett a turisták is nagy tömegben vették igénybe, a Vendéglátó Vállalat volt. Ez a vállalat működtette a város turisztikai szuprastruktúrájának[52] nagy részét, éttermeket, cukrászdákat, italboltokat, szálláshelyeket üzemeltetett. Üzemegységei már az 1950-es években korszerűtlennek számítottak az éves beszámolók szerint. Ezek korábban kocsmákként működtek, így a berendezéseik és maguk az épületek is elavultnak számítottak. Ezért 1959-ben az intézkedési tervben szereplő 800 ezer forint nagy részét a vállalat a hiányosságok pótlására költötte.[53] Nem voltak jobb állapotban a cukrászdák sem. 1958-ban úgy értékelték, nincs a városban korszerűen berendezett cukrászda, sőt a meglévő helyiségek arra sem alkalmasak, hogy ilyenné alakítsák át azokat.[54] A vb határozatban szólította fel a vállalatot a higiéniai előírások betartására a cukrászdákban: gondoskodjanak a tisztaságról, a női alkalmazottak kössék be a fejüket kiszolgáláskor, a szennyvizet pedig ne öntsék az utcára.[55] A fürdő környéki egységek ugyancsak lepusztult állapotban voltak. A Vörös Hadsereg útja 40. alatti söntést és a József Attila u. 2. szám alatti vendéglőt olyan lepusztult állapotban találták 1953-ban az ellenőrzés során, hogy a vb az előbbit 48 órára bezáratta és elrendelte nagytakarítását, utóbbiban pedig megtiltotta

[50] Kun 1975. 726.
[51] Michalkó 2012. 113.
[52] A turisztikai szuprastruktúra magába foglalja a desztináció szálláshely- és vendéglátóipari kínálatát, az ezeket színesítő egyéb kínálatot. Michalkó 2012. 115.
[53] Beszámoló a Gyógyfürdő, Községgazdálkodási Vállalat és Vendéglátóipari Vállalat tavaszi felkészültségéről. 1959. március 31. MNL HBML XXIII. 552. 14. k.
[54] Jelentés a Gyógyfürdő Vállalat, a Községgazdálkodási Vállalat és a Vendéglátó Vállalat felkészüléséről az 1958. évi fürdőidényre. 1958. április 1. MNL HBML XXIII. 552. 12. k.
[55] 303/1952. VB határozat. MNL HBML XXIII. 552. 3. k.

a melegétel készítését és kiszolgálását.[56] A fürdőben lévő strandvendéglőt ugyanekkor roskadozó fabódénak nevezték. „*Nem is szolgálja azt a célt, hogy a dolgozók ott jólérezzék magukat.*"[57] Az itteni üzletek üzemeltetésével kapcsolatban számos panasza volt a fürdővezetésnek. Például a fürdőzáráskor végzett áruszállítás zavarta a fürdővendégek közlekedését. El akarták érni a pihenőcsarnok büféjének bezárását is, mivel az ott zajló italozás – indoklásuk szerint – zavarta „*a fürdőből kiszállt pihenő dolgozókat*".[58]

A városba látogató turisták egyre növekvő száma olyan kihívások elé állította a Vendéglátó Vállalatot (és, tegyük hozzá, a tanácsot is), amelyeknek nagyobb mértékű beruházások híján egyre kevésbé tudott megfelelni. 1959-ben már csaknem 800 ezer vendég látogatott el Hajdúszoboszlóra, a pénzhiány azonban gátat szabott a komolyabb fejlesztések megvalósításának, akárcsak a gyógyfürdő esetében. Ezzel kapcsolatban a vb elé került beszámoló megállapította: „*A Városi Tanácsnak mind nagyobb gondot okoz e nagyszámú üdülővendég elhelyezése, ellátása. A Vendéglátó Vállalat szűk szálloda kapacitása a jelentkező igényeket csak részben elégíti ki. A Vendéglátó Vállalat az évek során üzlethálózatát, az üzletek felszerelését, berendezését nagy költséggel korszerűsítette és a megnövekedett igényeknek megfelelően új gépi felszereléssel látta el. Ez évben is a vendégek jobb és kulturáltabb kiszolgálására, az üzlethelyiségek tatarozására, felújítására munkatervet, intézkedési tervet készített. Meg kell azonban mondani, hogy a pénzügyi keretek csak korlátozott mértékben teszik lehetővé a követelményeknek megfelelő üzlethálózat kialakítását.*"[59] A vállalat azzal igyekezett az üdülők igényeit kielégíteni, hogy az egyes üzemegységeinek eltérő profilt adott, hogy így differenciálja a kínálatot.[60]

Korábban láthattuk, hogy a fürdőben az ivóvízellátás éveken keresztül problémát okozott. Ugyanígy nem látta biztosítottnak a vb a szezonban a „beutalt dolgozók" italellátását. Különösen a sörrel való ellátás okozott gondot annak ellenére is, hogy Hajdúszoboszló kiemelt ellátást kapott a turizmus jelenléte miatt. A vb a megyei tanács kereskedelmi osztályvezetőjét kérte, hogy „*eddigi jóindulatú gondoskodását ezután is biztosítsa*" a város „*különleges helyzetére*" tekintettel, ami alatt az üdülővendégek tízezres tömegeinek jelenlétét értették.[61]

A városban az üdülők számához képest meglehetősen kevés volt a szálláshelyek száma. Különösen a szállodai kapacitás bizonyult az igényekhez képest elégtelennek. A gyógyfürdő fejlesztési tervében éppen ezért szerepelt egy új, 200 ágyas szálloda és étterem megépítése. A Vendéglátó Vállalat 1959-ben csak 100 ággyal rendelkezett, és az

[56] 227/1953. VB határozat. A helyiségek „*falai piszkosak, padlózata gondozatlan, szemetes. A helyiségben több oda nem való tárgy (üres hordók, üres szikvizes üvegek ládaszámra) van raktározva. […] A söntés mögötti polcokat borító üveglapok porosak, piszkosak.*" MNL HBML XXIII. 552. 4. k.

[57] Kovács Gyulának, az üdülő állandó bizottság elnökének hozzászólása. Az 1953. március 7-i vb-ülés jegyzőkönyve. MNL HBML XXIII. 552. 4. k.

[58] 40/1955. VB határozat. MNL HBML XXIII. 552. 5. k.

[59] Beszámoló a Gyógyfürdő, a Községgazdálkodási és a Vendéglátóipari Vállalat tavaszi felkészültségéről. 1960. április 25. MNL HBML XXIII. 552. 16. k.

[60] A Gambrinusz Szállodában, mivel oda főleg fővárosi vendégek jártak, a budapesti Dárdai zenekart alkalmazták, amely korábban a Gellért Szállodában játszott. A Napfény Eszpresszóban, amely éjjeli mulatóként működött, zongorista-énekest, a Szabadság Szállóban cigányzenekart, a Strandvendéglőben tánczenekart alkalmaztak 1958-ban.

[61] 34/1957. VB határozat. MNL HBML XXIII. 552. 10. k. A vb-üléseken szóba került, hogy sör nem fog ugyan korlátlan mennyiségben rendelkezésre állni, de Szoboszló sokkal több sört kap, mint a megye bármely része. 1957-ben volt ugyanis olyan település, ahol nyolc napig nem volt sör. Kürtösi Károly hozzászólása. Jegyzőkönyv Hajdúszoboszló Járási Jogú Város Tanácsa Végrehajtó Bizottságának 1958. április 7-i üléséről. MNL HBML XXIII. 552. 12. k.

IBUSZ fizetővendég-szolgálata is csupán 400-500 magánüdülőt tudott nyaranta szállás céljára biztosítani a vendégeknek.[62] Utóbbiak valószínűleg nem biztosítottak minőségi szolgáltatást, mivel a primitív jelző szerepel mellettük a szövegben.

A szálláshiányt és az üdülővendégek tömeges jelenlétét a helyi társadalom egyes csoportjai jövedelemszerzésre tudták használni. A vb 1952-ben tárgyalta a fürdővendégek elhelyezése körüli „rendellenességeket", ami nem volt más, mint az erőszakos vendégfogók megjelenése. A testület a jelenséget negatívan értékelte, ami a nyelvi elemekből is kitűnik. Az autóbuszmegállónál „*dolgozni nem akaró, csavargó elemek*" megrohanják a vendégeket és rájuk erőszakolják a szolgáltatásaikat, ami szálláshelyre kísérésből és csomaghordásból áll. Mindezért egy éjszakai szállásdíjnak megfelelő összeget fizet nekik a vendég és a szállásadó is. A vb úgy határozott, hogy 1-2 megbízható személy részére ad ki szállásközvetítői engedélyt, a buszmegállókat pedig rendőrőrszem figyelje az illegális tevékenység megelőzése céljából.[63] A következő évben a vb három helyi lakosnak engedélyezte a hordári tevékenységet, és szigorúan kikötötte, hogy a vendégek elhelyezésével nem foglalkozhatnak, mert ezt csak az IBUSZ városi megbízottja végezhette.[64]

A harmadik nagy városi tanácsi szolgáltató vállalat a Községgazdálkodási Vállalat volt. Feladatai közé tartozott a köztisztaság fenntartása, államosított ingatlanok kezelése és karbantartása, kertészeti munkák végzése, parkosítás, helypénzszedés, mérlegház-kezelés, helyi és helyközi fuvarozás, nyilvános illemhelyek üzemeltetése, szennyvízaknák tisztítása.[65] Tevékenységi köre lefedte a közlekedés, közmű, kommunikáció fogalmakkal leírható alap-infrastruktúra egy részét, amelyek nélkül – a turisztikai szakirodalom megállapítása szerint – nem lehetséges a turizmus fejlesztése.[66] A vállalat munkája tehát nagyban hozzájárult a városba látogató vendégek komfortérzetének alakulásához. Úgy tűnik, az 1950-es években a köztisztaság megteremtése és megőrzése komoly kihívást jelentett Hajdúszoboszlón. Panaszra adott okot, hogy sok szemét volt a fürdőben, amelynek elszállításáról nem mindig gondoskodtak.[67] A szemétszállítás mellett az utak portalanítása jelentett állandó problémát, a hangsúlyt csupán a fürdő környékének és az odavezető utaknak a takarítására helyezték.[68] Annak ellenére, hogy a városvezetést sok bírálat érte a por és a

[62] 94/1959. VB határozat. MNL HBML XXIII. 552. 14. k. A szálláshelyek számát a Gambrinuszban úgy sikerült 3-4 szobával bővíteni, hogy felszámolták a raktárat, irodákat vontak össze, folyosórészt falaztak be. Természetesen ezekkel a módszerekkel nem sikerült a keresletnek megfelelő mértékben bővíteni a szállodát. Kürtösi Károly hozzászólása. Jegyzőkönyv Hajdúszoboszló Járási Jogú Város Tanácsa Végrehajtó Bizottságának 1958. április 7-i üléséről. MNL HBML XXIII. 552. 12. k.

[63] 181/1952. VB határozat. MNL HBML XXIII. 552. 3. k. Adminisztratív eszközökkel nem lehetett megszüntetni a vendégfogást, amely napjainkban is létező jelenség. A neppereknek is nevezett vendégfogók tevékenysége ma is tiltott. L. Hajdúszoboszló Város Önkormányzata Képviselő-testületének 12/2010. (VII. 01.) számú rendelete a közterület-használat, közterület-hasznosítás helyi szabályairól szóló 5/2009. (II. 26.) számú rendeletének módosításáról. A módosítás a vendégfogó/nepper fogalmának meghatározásakor az illegális jövedelemszerzést emeli ki: „*jogosulatlanul – jellemzően közterületen – tevékenykedő, mások ingatlanát ellenértékért vendégeknek szálláshelyként felkínáló, ezzel illegális jövedelmet szerző személy.*" *www.hajduszoboszlo.eu*

[64] 172/1953. VB határozat. MNL HBML XXIII. 552. 4. k.

[65] Jegyzőkönyv Hajdúszoboszló Város Tanácsa Végrehajtó Bizottságának 1954. június 18-i üléséről. MNL HBML XXIII. 552. 5. k.

[66] Michalkó 2012. 110.

[67] Jegyzőkönyv Hajdúszoboszló Város Tanácsa Végrehajtó Bizottságának 1955. február 4-i üléséről. MNL HBML XXIII. 552. 6. k.

[68] 1958-ban ezt a tervek szerint négy utcaseprő végezte a fürdőnél és a Vörös Hadsereg útján, négy pedig a Hősök terét, a Rákóczi és a Bocskai utcát és a piacokat takarította. Négy beton szemétgyűjtőt akartak elhelyezni a gyógyfürdőnél, a Szabadság Szállónál, a piacnál és a Rákóczi utcán. Jelentés a Gyógyfürdő Vállalat,

piszok miatt,[69] az utak portalanítása megoldhatatlan feladatnak látszott, éveken át húzódott a locsolókocsik beszerzése.[70]

A köztisztaság és ezzel együtt a közterületek parkosítása Hajdúszoboszló fürdőváros jellegének kialakítása miatt volt fontos a városvezetés számára. Ezt a célt szolgálta a település központjában lévő Hősök tere parkosítása, amely már az 1955. évi községpolitikai tervben szerepelt.[71] Ugyanebben a dokumentumban fogalmazták meg a piacnak innen, a főtérről a szomszédos Bethlen utcára való áthelyezésének szükségességét, mivel „*az ezzel kapcsolatban naponta összegyűlő szemét rendkívül kedvezőtlen képet nyújt városunkról.*" Az új piac is poros és piszkos volt, amit jelentős részben a szekerek jelenlétének tulajdonítottak. Hasonló okból szólította fel a vb az állomásfőnökséget, hogy gondoskodjon a vasútállomás külső-belső tisztaságáról, és arról, hogy ne ácsorogjanak ott konflisok és kocsik, amik a kosz fő forrásának számítottak.[72] Tisztasági és esztétikai okokból, valamint az üdülők nyugalmának védelme érdekében a gyógyfürdő előtti parkban megtiltották az árusítást.[73] A parkok fenntartása szempontjából nehézséget jelentett, hogy a lakosság egy része nem esztétikai tényezőnek tekintette ezeket, hanem praktikusan használta azokat: állatot legeltettek, felásták és hazavitték a kiültetett virágokat. Emiatt a vb a rendőrséget kérte fel a parkok fokozottabb védelmére.[74]

A város alap-infrastruktúrájának része az úthálózat is. A városvezetés arra törekedett, hogy a 4. számú főút fürdőszezonban túlzsúfolt vasútállomás és gyógyfürdő közötti szakaszát tehermentesítse. Ezért merült fel egy kisegítő út kiépítésének terve, amely a Rákóczi – Bocskai – Hőgyes – Arany János utcákon haladt a Jókai sorig.[75] Ugyancsak a főútvonal tehermentesítésére a Major utcán tervezték kiépíteni az autóbusz-körforgalmat.[76] Már az 1955. évi községpolitikai tervben hangsúlyosan szerepelt a járdaépítés és a járdafelújítás. Mivel nem volt erre a célra elég fedezet, fokozottabban vették igénybe a

a Községgazdálkodási Vállalat és a Vendéglátó Vállalat felkészüléséről az 1958. évi fürdőidényre. 1958. április 1. MNL HBML XXIII. 552. 12. k.

[69] Szombathelyi Gyula, a tanács pénzügyi osztályának vezetője egy vitában a bírálók között említette a megyei pártbizottságot, a SZOT-ot és Kisfaludi Strobl Zsigmond szobrászművészt. Ujhelyi Károly vb-tag pedig kimondta, hogy az idelátogató vendégek Szoboszlót piszkos városként jellemzik. Jegyzőkönyv Hajdúszoboszló Járási Jogú Város Tanácsa Végrehajtó Bizottságának 1958. október 31-i üléséről. Jelentés a Gyógyfürdő Vállalat, a Községgazdálkodási Vállalat és a Vendéglátó Vállalat felkészüléséről az 1958. évi fürdőidényre. 1958. április 1. MNL HBML XXIII. 552. 12. k.

[70] Takács József, a Mezőgazdasági Állandó Bizottság elnöke úgy vélte, hogy Hajdúszoboszlón nagyon nehéz megoldani az utak portalanítását, mert a fürdőváros jelleg mellett a lakosság 90%-a mezőgazdasággal foglalkozik, nem úgy, mint Hévízen vagy Harkányban. Jegyzőkönyv Hajdúszoboszló Járási Jogú Város Tanácsa Végrehajtó Bizottságának 1958. október 31-i üléséről. MNL HBML XXIII. 552. 13. k. Czeglédi Lajos, a Községgazdálkodási Vállalat igazgatója ugyanitt elmondta, hogy két műszakban kellene dolgoznia a locsolókocsinak, hogy a központi utcákon kívül máshová is eljusson, de ehhez nincs meg a létszám és a béralap.

[71] Hajdúszoboszló Város Tanácsa községpolitikai terve, 1955. március 15. MNL HBML XXIII. 552. 6. k.

[72] 303/1952. VB határozat. MNL HBML XXIII. 552. 3. k.

[73] „*[…] az utóbbi időben itt valóságos zsibogó alakult ki.*" 102/1959. VB határozat. MNL HBML XXIII. 552. 14. k.

[74] 71/1958. VB határozat. MNL HBML XXIII. 552. 12. k. A megyei tanács képviselője már az 1955. február 4-i vb-ülésen felvetette, hogy a tanács községgazdálkodási csoportja készítsen szabályrendeletet, kötelezze a lakosságot ennek betartására, kirívó esetekben büntető szankciókat alkalmazzanak a parkrongálókkal szemben. MNL HBML XXIII. 552. 6. k.

[75] 1956-ban 309 ezer forintot terveztek a makadámút építésére. Jelentés az 1955. évi községpolitikai terv végrehajtásáról, valamint az 1956. évi városfejlesztési terv fő mutatóiról. 1956. március 6. MNL HBML XXIII. 552. 8. k.

[76] A finanszírozás a megyei tanács belső útépítésre szánt 150 ezer Ft-os tervhiteléből történt. 72/1953. VB határozat. MNL HBML XXIII. 552. 4. k.

lakosság társadalmi munkáját, ami azonban rossz minőségben végzett munkát eredményezett. Ez is hozzájárulhatott ahhoz, hogy 1958-ban úgy értékelték, „*járda és villanyhálózat tekintetében a város eléggé el volt hanyagolva az elmúlt években*".[77]

Összegzés

Az 1950-es években a turizmusfejlesztés irányítását Hajdúszoboszlón elsősorban a tanács végrehajtó bizottsága végezte. A vizsgált időszakban a turizmus nem teljesen azt jelentette, mint napjainkban. Elsősorban szociális turizmust értettek alatta, azaz az állami, illetve szakszervezeti támogatással megvalósuló munkásüdültetést. Megmutatkozott ez a fogalomhasználatban, a dokumentumokban a turistákat beutalt dolgozók, pihenő dolgozók, dolgozók, üdülővendég vagy egyszerűen csak vendég szavakkal jelölték a leggyakrabban. A turizmussal kapcsolatos kérdések nem egyforma intenzitással jelentek meg az 1950-es években a vb ülésein. Az évtized első felében a mezőgazdaság szocialista átszervezésével, a kollektivizálással összefüggő feladatok domináltak. Az évtized közepétől egyre több alkalommal foglalkozott a vb turizmuspolitikával.[78] Ebben közrejátszottak az országos politikai változások,[79] valamint a fürdőlátogatók egyre növekvő száma, és a tanács felettes szerveinek panaszai és észrevételei, amelyek az alacsony színvonalú szolgáltatások miatt érték a városvezetést. Az egész évtizedre jellemző az 1954. évi beszámoló megállapítása, miszerint a fürdő elhanyagolt állapotú a fejlesztések, nagyobb beruházások hiánya miatt. Így a fürdőfejlesztés és -bővítés egyre sürgetőbb feladattá vált az 1950-es években. A látogatottság folyamatosan növekedett, a férőhelyek száma és a szolgáltatások színvonala ugyanakkor szinte változatlan maradt. A fejlődés tehát nem tartott lépést a látogatottság növekedésével.

Hajdúszoboszlóra az ország minden vidékéről érkeztek üdülővendégek, „dolgozók", akik az itt tapasztaltak alapján alkottak véleményt a településről. Ezt a tényt a városvezetés igyekezett érvként használni a turizmusfejlesztés során. Emellett arra törekedett, hogy egy rendezett fürdőváros imázsát alakítsa ki. Azonban számos terv megvalósítását megakadályozta a pénzhiány. A vb feladata volt a fejlesztés lehetséges támogatóinak és hitellehetőségeknek a keresése, a felettes szervek jóindulatának biztosítása. Éppen ezért fogalmazták meg: „*A Vb. a Gyógyfürdő fejlesztését nemcsak helyi vonatkozásban, hanem országos viszonylatban is életbe vágóan fontos kérdésnek és elodázhatatlanul megoldandó feladatnak tartja.*"[80] A vb-ülések résztvevői tisztában voltak Hajdúszoboszló országos idegenforgalmi

[77] Márton Gábor hozzászólása. Jegyzőkönyv Hajdúszoboszló Járási Jogú Város Tanácsa Végrehajtó Bizottságának 1958. március 28-i üléséről. MNL HBML XXIII. 552. 12. k.

[78] Michalkó Gábor meghatározása szerint: „*A turizmuspolitika a döntéshozói mechanizmusban részt vevő személyek és szervezetek turizmushoz fűződő viszonyának a megtestesülése. […] A turizmuspolitika megmutatja, hogy a döntéshozói hatalom – legyen az demokratikus vagy diktatórikus – mennyire elkötelezett az ágazat versenyképességének megteremtésében, megtartásában és fejlesztésében. […] A hatalomnak éppen az az elsődleges feladata, hogy kijelölje mindazokat a kereteket, amelyek között a turizmus összes érintettjének megelégedettségére bonyolódhat a vendégforgalom. A keretfeltételek kiépítésében a hatalomnak is részt kell vállalnia, döntéseivel egyrészt a lehető legszélesebb mértékben elő kell segítenie a vállalkozások eredményes üzletmenetét, másrészt hozzá kell járulnia ahhoz, hogy a turizmus a társadalom életminőségének javulásában is szerepet kapjon. Mindezért cserébe a szükséges és elégséges mértékben szabályozott piac résztvevőitől önmaga működtetéséhez elengedhetetlen adóbevételekre és járulékokra tehet szert.*" Michalkó 2012. 219.

[79] A fürdővállalat felkészültségéről szóló éves jelentésekben és a vb ülésein az MDP III. kongresszusának irányelveire (a dolgozók igényeinek fokozottabb kielégítése), valamint az MDP KV 1956. III. 12-i határozatára (lakosság jobb ellátása) hivatkoznak legtöbbször.

[80] 34/1957. VB határozat. MNL HBML XXIII. 552. 10. k.

jelentőségével, de turisztikai kínálatának korlátozott voltával is.[81] A fejlesztési lehetőségek hiánya felértékelte a szolgáltató vállalatok kapacitásának minél teljesebb kihasználását. Így a vb feladatai közé tartozott az egyeztetés a turizmus lebonyolításában részt vevő vállalatok között a zavartalan együttműködés érdekében. Annak ellenére, hogy a koordinációs munka korántsem bizonyult problémamentesnek, az 1950-es évek végére mégis sikerült azt elérni, hogy 15 éves rekonstrukciós terv keretében megújuljon és bővüljön a hajdúszoboszlói gyógyfürdő.

Nem kétséges azonban, hogy ez a nagyarányú fürdőfejlesztés nem egyedül a helyi tanács végrehajtó bizottságának „érdeme". További kutatást igényel a megyei tanács szerepe, amely támogatta a fürdőfejlesztést, részt vett az említett fejlesztési terv elkészítésében is.[82] Eddig ismeretlen, hogy milyen szerepe volt a városi pártbizottságnak a fejlesztésekben. A vb-jegyzőkönyv arra enged következtetni, hogy a városi pártbizottság ösztönző szerepet játszott a vállalatok működésében.[83] További vizsgálat tárgya lehet a lakosság viszonya a fürdőfejlesztésekhez, amely a szórványos utalások alapján korántsem mondható problémamentesnek. Éles ellentét volt a rendszeresen takarított központi utcák és a város külterületének látványa között.[84] Ugyanakkor a lakosság komoly mértékben hozzájárult a fürdő- és városfejlesztéshez a társadalmi munka révén. Ezt az 1950-es években előszeretettel vette igénybe a városvezetés a járdaépítésekhez és javításokhoz.[85] Annak ellenére tehát, hogy az 1950-es években nem történtek meg a várva várt nagyszabású turisztikai beruházások Hajdúszoboszlón, mégis jelentős volt, hogy a városvezetés egyre fokozódó figyelemmel tekintett a turizmusra, és ezzel előkészítette a következő évtized nagyarányú fejlesztését, amely több évtizedes lemaradást pótolt a város turisztikai infrastruktúrájában.

[81] Fehér Lajos vb-tag az 1958. március 28-i ülésen elmondta, hogy sok vendég szerint Hajdúszoboszlón a víznél egyebet nem lehet látni, és itt minden elhanyagolt állapotban van. MNL HBML XXIII. 552. 12. k.

[82] A megyei tanács támogatására utal az is, hogy 1959-ben a megyében 3,8 millió forint állt rendelkezésre útfelújításra, ebből 990 ezer forint jutott Hajdúszoboszlónak. Zs. Nagy (Hajdú-Bihar Megyei Tanács VB Tervosztálya) hozzászólása. Jegyzőkönyv Hajdúszoboszló Járási Jogú Város Tanácsa Végrehajtó Bizottságának 1959. április 3-i üléséről. MNL HBML XXIII. 552. 14. k.

[83] A városi pártbizottság irányító szerepére utal Angyal László (Hajdú-Bihar Megyei Tanács VB Építési, Közlekedési és Vízügyi Osztályának vezetője) egyik megjegyzése. Szerinte a Gyógyfürdő Vállalat vezetőségének 1960-ban tapasztalt kezdeményezőkészsége annak volt köszönhető, hogy a városi pártbizottság felvetette, a vállalat egyhelyben toporog. Jegyzőkönyv Hajdúszoboszló Járási Jogú Város Tanácsa Végrehajtó Bizottságának 1960. július 8-i rendes üléséről. MNL HBML XXIII. 552. 17. k.

[84] Az 1959. április 3-i vb-ülésen Ujhelyi Károly vb-tag megállapította: „*A lakosság állandóan azt duruzsolja, hogy a községfejlesztési alap a fürdőfejlesztésre megy, és a Fertő utcán még járda sincs, és ezt a dolgozók jogosan vetik fel. […] Szoboszló külterülete nagyon csúnya képet mutat, egyes utcák teljes mértékben elhanyagolt falusi képet mutatnak.*" MNL HBML XXIII. 552. 14. k.

[85] Ugyanakkor éppen a járdaépítéseknél mutatkozott meg talán leginkább, hogy bár a társadalmi munka jelentős értéket hozott létre, minőségileg igencsak kifogásolható volt. Az 1956. évi jelentés megállapította: „*A legnagyobb hiányosság a községpolitikai terv végrehajtása során abban mutatkozott meg, hogy a kivitelezéseknél nem fektettünk kellő súlyt a minőségi munkára. Ez elsősorban vonatkozik a járdák lerakására, amikor is a kivitelezőktől nem követeltük meg, hogy a betonlapokat és más járdázáshoz felhasznált építő anyagokat megfelelően előkészített alapra rakják le. De megnyilvánult ez a minőségi kifogásolhatóság más vonalon is.*" Jelentés az 1955. évi községpolitikai terv végrehajtásáról, valamint az 1956. évi városfejlesztési terv fő mutatóiról. 1956. március 6. MNL HBML XXIII. 552. 8. k.

István Nagy

"... we need a lot more money to move forward faster ..."
Tasks of Tourism Development in the 1950s in Hajdúszoboszló in the Light of the Minutes of the Meetings of the Council's Executive Committee

In Hajdúszoboszló, after the exploration of the thermal water in 1925, the tourist attraction and offers of the settlement were established.
This study examines the role of city management in tourism development during the "difficult years" of the history of Hungarian tourism, in the 1950s.
To present the local tourism policy, the author uses the minutes of the city council executive committee meetings as a source.
In Hajdúszoboszló, the tasks of tourism were mostly included in the agenda of the meetings of the council and the executive committee through reports on the annual operations of the three large service companies under the control of the council (Spa Company, Catering Company, Municipal Management Company).
Through these, the author presents the ideas of spa development, as well as the steps taken in order to create and improve the additional material conditions of tourism, i.e. the infrastructure and superstructure of tourism.

Források

Levéltári források

MNL HBML — Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára

XXIII. 552. — Hajdúszoboszló Járási Jogú Városi Tanács Végrehajtó Bizottságának iratai. Végrehajtó Bizottsági jegyzőkönyvek.

Sajtóforrások

Független Hajdúság (1925–1926)

Magyar Közlöny (1946, 1949)

Magyar Közlöny – Törvények és rendeletek tára (1949)

Magyar Közlöny – Törvények és törvényerejű rendeletek tára (1950)

Néplap (1946)

Szakirodalom

Erdei 2006. — Erdei Gyula: A hajdúszoboszlói gyógyfürdő nyolc évtizede 1925–2005. In: Tanulmányok Hajdúszoboszló múltjából és jelenéből. Szerk.: Dr. Gazdag István, Vida Lajos. Hajdúszoboszló, 2006. 563–610.

Gonda 2016. — Gonda Tibor: A turisztikai termékfejlesztés elméleti alapjai. PTE KPVK, [Szekszárd], 2016.

Kun 1975. — Kun Károly: A hajdúszoboszlói gyógyfürdő. In: Hajdúszoboszló monográfiája. Szerk.: Dankó Imre. Hajdúszoboszló, 1975. 695–752.

Kun 1984. — Kun Károly: A hajdúszoboszlói gyógyfürdő felszabadulás utáni története. In: Tanulmányok és dokumentumok Hajdúszoboszló felszabadulás utáni történetéből, 1944–1980. Szerk.: Gazdag István. Hajdúszoboszló [Debrecen], 1984. 143–169.

Michalkó 2011. — Michalkó Gábor: A turisztikai termék. In: Turisztikai termektervezés és fejlesztés. Vezető szerk.: Uő. PTE, 2011. (elektronikus tananyag, *http://www.eturizmus.ttk.pte.hu*)

Michalkó 2012.	Michalkó Gábor: Turizmológia. Elméleti alapok. Bp., 2016. (Változatlan utánnyomás.)
Pallai 2015.	Pallai László: Turizmuspolitika az Európai Unióban. In: A víz szakralitása. Vallási terek, vallási migráció és a vízkultusz. Szerk.: Szonda István. Debrecen, 2015. 76–85.
Rubovszky–Szigeti–Walkó 2009.	Rubovszky András, Szigeti Andor, Walkó Miklós: A magyar vendéglátás és turizmus újkori története. Bp., 2009.
Szálkai 2015.	Szálkai Tamás: „… *el kell indulni azon az úton, mely a fejlődés első lépcsőjéhez vezet*…" A városi kezelésbe visszakerült hajdúszoboszlói fürdő fejlesztési terve (1930). In: A Bocskai István Múzeum Évkönyve II. Szerk.: dr. Bihari-Horváth László. Hajdúszoboszló, (2015). 409–418.
Veress 1942.	Veress Béla: A hajdúszoboszlói hőforrások hasznosítása. 15 év a hőforrások szolgálatában 1927–1941. Hajdúszoboszló, 1942. (A szerző saját kiadása.)

Nagy Bettina

Hivatalnokból író – Mailáth János eltérő életútja

Mailáth János életének főbb mozzanatai mai napig tisztázatlanok a nagyközönség előtt, noha számos kötetben úgy említik, mint a 19. század egyik kiemelkedő publicistáját.[1] Tanulmányomban arra törekszem, hogy bemutassam a Mailáth család „fekete bárányát", aki eltérő életvitelével, stílusával és karrierjével emelkedik ki az arisztokrata család sarjai közül. A Mailáth család tagjai jó egy évszázad alatt a nemesség soraiból épp tudásuk és műveltségük miatt emelkedtek fel az arisztokrácia köreibe, hiszen tudásuknak köszönhetően a Magyar Királyságban meghatározó szerepet betöltő, az ország irányításában is fontos tisztségekhez jutottak. A család számos főispánt, alispánt, országbírót és egyházi személyt is adott az országnak, ám voltak olyan családtagok – jelen esetben Mailáth János –, akik az irodalmi élet területén értek el kiemelkedő sikereket.

Mailáth János életével kapcsolatosan a fennmaradt forrásaink hiányosak, csupán levelezései által mutatható be az élete. Nagyarányú levelezést folytatott, ugyanakkor leveleinek fő tárgyát épp az írói tevékenysége határozta meg. Válaszlevelek sajnos nem maradtak fent, így a levelezés is hiányosnak mondható.

János apja, Mailáth II. József 1735-ben született Nagyszombatban és itt is kezdte meg hivatali karrierjét. Pályafutása első lépcsőjén jegyző, majd elfoglalja az első alispáni hivatalt, s ezt követően már Habsburg birodalmi szinten folytatta hivatali pályafutását. 1779-ben pedig már Mária Terézia nevezte ki Fiume kormányzójává, és ezután Szeverin vármegye első főispánja lett. 1785-ben a pesti kerület királyi biztosává nevezték ki, az előző évben, 1784-ben pedig grófi rangra emelkedett. 1787-ben alkancellár, majd 1791-ben a bécsi udvari kamara alelnöki tisztségét is megkapta. 1795-ben visszatért Magyarországra, ahol tárnokmesteri tisztséget viselt. Haláláig államminiszter volt és Borsod, illetve Verőce vármegyék főispáni címét viselhette.[2] Kétszer nősült meg, első feleségétől, nagybossányi Bossányi Máriától kilenc, második feleségétől, gróf Sándor Annától öt gyermeke született.

Mailáth János 1786. október 5-én látta meg a napvilágot Mailáth II. József és gróf Sándor Anna gyermekeként. Neveltetéséről elég kevés adat áll rendelkezésünkre, viszont amit tudni lehet, hogy apja ez idő tájt Bukovina és Galícia kancellárja volt, s majd miniszter, amiből eredően a család sok időt tartózkodhatott Bécsben. Emellett pedig a korszak arisztokratikus hagyományai is alakíthatták életét és neveltetését.[3] Mailáth Jánosról is feltételezhetjük, hogy Bécsben ilyen neveltetésben részesült, hiszen Kazinczy Ferenc ezt írta Jánosról 1817-ben Cserey Farkashoz írott levelében: „*Ez az Úr ezt a' nagy culturát azon szerencséjének köszönheti, hogy Bécsben neveltetett, 's Ministernek fija lévén, nyílást találа magát a' Tudósok és Művészek társaságába fúrhatni. Magyarországon ezt meg nem szerezhette volna.*"[4]

[1] Életéről nem született teljes átfogó történeti munka. Kiadatlan leveleit Kolos István rendezte sajtó alá. Kolos 1938.
[2] Szijártó 2017. 293.
[3] A 18–19. századi főúri gyermekek neveltetése a John Locke nevéhez fűződő angolszász filozófiai látásmód szellemében valósult meg. A gyerekek jellemzően házi neveltetésben részesültek és bevett szokás volt a német ajkú tanítók alkalmazása is. Virág 2007. 56–60.
[4] KazLev. XV. 289–290. 3482. levél.

Bécsi tanulmányait követően Egerben tanult filozófiát, majd Győrben jogot hallgatott 1802 és 1804 között. Jogi tanulmányai befejezését követően a családi hagyományokhoz híven állami szolgálatba lépett. 1805 és 1806 között a Királyi Curia gyakornokaként dolgozott, majd ugyanezen évtől kezdve 1806-ig Esztergom vármegye jegyzője volt. 1808-tól apja segítségével a Kancellária fogalmazójának nevezték ki. 1808-től szembetegsége nehezítette hivatalnoki pályafutásának előmenetelét, így 1813-ban kérte elbocsátását a Kancelláriától. 1817-ben komolyabbra fordult a betegsége, s orvosai egy hosszabb kezelést javasoltak a számára. Így írt Kazinczynak erről: „*[…] a Szepességen keresztül Bártfára megyek, ahova orvosaim küldtek szembetegségem miatt, és augusztus közepén térek ide vissza Kassán keresztül […]*”.[5] Hosszú időn át nem tudott olvasni és írni, főként lánya és felesége voltak ekkor segítségére.[6]

Családi életéről amit tudni lehet, hogy 1808-ban vette feleségül Révay Anna grófnőt, aki egyben unokatestvére és szülei nevelt lánya volt. Két gyermekük született: Henriette és Kálmán József. Fiától, Mailáth Kálmán Józseftől tudjuk, hogy anyja, Révay Anna grófnő szüleit még gyermekkorában elvesztette. Ezt követően Mailáth II. József lett az árván maradt Révay Anna gyámja. „*A gyermeket Bécsben a szalezianus-rendű hölgyek intézetében nevelték föl. A mint ott a tanfolyamul elvégezte, nagyatyámnak: Mailáthnak a házához került ismét vissza, a hol természetszerűleg meg kellett ismerkednie atyámmal, a kinek legkedvesebb unokahuga volt s szerető neje lett.*”[7]

Mailáth János lányát, Henriettet a sankt-pölteni angolkisasszonyoknál neveltette. Taníttatását húgára, Mailáth Júliára bízta, aki a rendház főnöknője volt. Fia, Mailáth Kálmán József a bécsi Theresianumban tanulhatott.[8]

Mailáth János testvéreivel való kapcsolatáról kevés adat áll jelen pillanatban a rendelkezésünkre. Mailáth János életét jó módban, tehetős, gazdag főúrként kezdhette el. Állami szolgálatba lépése, ahogyan fentebb már bemutattam, rövid ideig tartott. Noha a legfiatalabb volt a testvérek között, ő örökölte a család törökbálinti birtokát és a nustári uradalom nagy részét is. Emellett feleségével, Révay Anna grófnővel közösen bírták a nustári uradalom jelentős részét. Mailáth János azonban nem értett a gazdálkodáshoz. Írói ambíciói és szembetegsége miatt sem foglalkozott a törökbálinti uradalom gazdaságával. Idősebb bátyjai, Károly és József haragudtak Jánosra apjuk végrendelkezése miatt. Sajnálatosan épp ezért döntött úgy 1811-ben János és felesége, hogy eladják a nustári uradalmat, az érte kapott 300.000 forint a devalváció során gyorsan elértéktelenedett.[9] Mailáth János ezt követően úgy döntött, hogy atyai örökségét, a törökbálinti uradalmat is eladja, hiszen nem értvén a gazdálkodáshoz, csak hatalmas adósságokat halmozott fel. Az uradalmat zár alá helyezték az adósságok miatt. Mailáth János ezért a lehető leggyorsabb módon kívánta pénzzé tenni az uradalmat, így a sorsjátékon való eladás mellett döntött. Testvére III. József igyekezett megakadályozni mindezt, hiszen az uradalmat még apjuk kapta Mária Teréziától adományként. János fia, Kálmán József így emlékezett meg erről: „*József és Károly ellenségeskedése okozta később, hogy atyám pénzügyi zavarát nem tudta rendezni. József, mint a kir. udvari kamara elnöke, minden lehetőt elkövetett e tekintetben: így például megaka-*

[5] KazLev. XV. 256–257. 3464. levél.
[6] Kolos 1938. 190.
[7] Majláth 1883. 6.
[8] Uo. 12.
[9] Kolos 1938. 19.

dályozta, hogy atyám engedélyt kapjon Ferencz császár- és királytól a török-bálinti uradalom kisorsolására."[10] Nem tudta eladni így az uradalmat, s ezt követően anyagi problémái tartósak maradtak. Kazinczy Ferenc levelezéseiből tudjuk, hogy számtalanszor bujkált az adóssági miatt. 1824-ben Kazinczyhoz írott levélben ez áll: „*Mailáth Gr. régóta nintsen Budán, s' hol lappang hitelezői elől? nem tudom.*"[11]

Anyagi természetű problémáik tehát továbbra sem szűntek meg, így a család az anyagi helyzetét a nagyugróci és kalacsnói jószágok eladásával szerette volna rendezni. 1810-ben Révay Anna grófnő örökölte a birtokokat Bossányi Júliától, viszont a Bossányi család fiú ága elperelte a Mailáthoktól a birtokokat. Közel harminc éven keresztül pereskedtek, s 1848-ben a grófnő fia még a birtokok 5.600 forintos tartozásait igyekezett kiegyenlíteni.[12]

A későbbi évek folyamán a kor szelleméhez méltóan Mailáth János belevágott a gőzhajózásba. Eszterházy gróffal építtettek közösen egy gőzhajót Budán, ám a hajó az első próbamenet alkalmával elromlott. Az Eszterházy gróf által a hajó építéséhez kért 40.000 forintot később sem kapta vissza. Mailáth János teljesen eladósodott ezt követően.[13]

Mailáth János testvéreihez fűződő viszonya

Testvéreihez való viszonyáról viszonylag keveset tudunk. Fentebb már szó esett Károlyról és Józsefről, akikkel nem ápolt jó viszonyt az adósságai miatt, s Józseffel az 1820-as évek elejére sem sikerült teljesen rendezni a kapcsolatát. Levelezésük nem maradt fent, viszont egy hagyatéki ügy kapcsán felmerült Mailáth János neve is. János és József nagynénje, Mailáth Angelika több mint 30 éven keresztül Mailáth József kiskéri uradalmában élt. 94 éves korában elhunyt, s végrendeletében a testvérekre is szeretett volna hagyatékozni értéktárgyaiból. Mailáth József ezt követően megkereste testvéreit, hogy Angelika hagyatékát el tudja osztani testvérei között. Innen tudjuk azt is, hogy János nagynénje halála előtt 1000 forintot kért kölcsön fivérétől, aki kisegítette az összeggel. József levélben kereste meg húgukat, Mailáth Máriát, akinek beszámolt Angelika végrendeletéről és arról is, hogy testvérüket, Jánost, 1000 forinttal segítette ki az adósságai miatt. Húguk, Mailáth Mária öröksége attól függött, hogy kifizeti-e János 1000 forintos felvett kölcsönét. Levelezéséből tudjuk, hogy kért kölcsönt az egri kanonoktól azért, hogy a végrendelet alapján szabadon rendelkezhessen az örökségével.[14]

Másik nővérével, Mailáth Erzsébettel jó viszonyban voltak, sőt gróf Batthyány Imre felesége sokszor segített anyagi problémái miatt, emellett pedig hosszú időn keresztül, pesti otthonukban rendszeresen náluk lakott. Fia és felesége is megkereste Erzsébet grófnőt, hogy anyagi problémáikon segítsen, azonban ők már nem jártak sikerrel.[15]

Mailáth János másik nővére, Mailáth Júlia Sankt-Pöltenben az angolkisasszonyok főnöknője volt. Mint már fentebb említettem, János lánya Henriette az ő vezetése alatt nevelkedett. János lányát kedvelte, mindenben segítette, azonban megromlott a viszonya

[10] Majláth 1883. 12.
[11] KazLev. XIX. 237.
[12] MNL OL P 1837. 42. t. nr. 37. Majláth Kálmán József levele.
[13] Majláth 1883. 5.
[14] Nagy 2019. 202–203.
[15] Mailáth Kálmán József és anyja, Révay Anna grófnő akkor kereste meg Erzsébetet, amikor híreket kaptak Mailáth Henriette-től, hogy milyen nehéz körülmények között kénytelenek élni apjával Bécsben. Majláth 1883. 12.

testvérével és annak gyermekeivel is. Annak kapcsán alakult ki ez a helyzet, miszerint Mailáth János nem tudta kifizetni egyik szolgálóját, akit elküldtek a főnöknőhöz, remélve, hogy kifizeti testvére 400 forintnyi adósságát szolgálójának. A főnöknő elutasította a megkeresést, csupán egy forintot adott a szolgálónak, amely az útiköltségét finanszírozta.[16] Kálmán József visszaküldte a szolgával az egy forintot, s levelében ezt írta Mailáth Júliának: „*[…] Ön a szegény Hornungnak egy forintot ajándékozott; íme, visszaküldöm, mert égetné a lelkemet, mint a bakó izzó bélyege az elítélt homlokát. […]*"[17]

Mailáth János testvérei közül Ágnes nevű húgával való kapcsolatáról tudunk még jelen pillanatban. Kazinczy Ferenchez írott leveleiben említette húgát, s leendő férjét is méltatta. Sógorával, Mednyánszky Alajossal jó viszonyt ápolt, barátjaként tekintett rá. Ahogy fogalmaz: „*Boldog szívvel írom meg róla, hogy a barátom, hogy jó, kedves és nemes ember, akivel a testvérem bizonyára boldog lesz.*"[18]

Munkássága

Birtokügyei intézése mellett sokat utazott, Pesten és Bécsben is gyakran megfordult. Kezdetben nem igazán tudott jól magyarul, ám levelezései szerint/alapján hamar elsajátította a nyelvet. A fennmaradt iratokból és levelekből tudjuk, hogy Bécsben színházi előadásokat látogatott és a szalonokban felolvasást tartott. Caroline Pichlerrel több levelet is váltott, amelyekből kiderült, hogy Caroline szalonjában több tehetséges költővel találkozott.[19] Az egyik est alkalmával ismerkedett meg Mattheus Collinnal és Hormayr József báróval, aki a feltörekvő írónemzedék egyik legnagyobb támogatója volt.[20] Az 1820-as évek elején levelezést folytatott többek között Leopoldine-nal és Güsslinggel is. A levelezésekből kiderült, hogy Budán és vidéken a kastélyokban gyakran színészkedett is. Kotzebue darabjaiban is szerepelt, emellett pedig Schiller Don Carlosának a zayugróci kastélyban tartott előadásán főszerepet is vállalt.[21] A színészet mellett színdarabokat is ismerünk tőle, amelyeket többször is színre vittek.[22]

Színházi daraboknak és szerepléseknek köszönhetően erőteljesen az irodalom felé fordult. Mailáth János igyekezett megismertetni költeményeit azokkal, akikkel levelezett, s leveleinek többségében megosztotta készülőfélben lévő vagy elkészült műveit. Nagyon sok levelet váltott Kazinczy Ferenccel, noha elég kevés személyes információt osztott meg a Széphalomban élő költővel. Azonban Kazinczy levelezéseit vizsgálva mutatható be mégis Mailáth János életvitele és életstílusa, amely merőben eltérő testvéreitől és felmenőitől.

[16] Majláth 1883. 13.
[17] Uo. 14.
[18] KazLev. XVI. 536–538. 3797. levél. Nagyugróc, 1819. december 7.
[19] MNL OL P 1837. 44. t. nr. 35. Mailáth János levele Pichlerhez.
[20] MNL OL P 1837. 44. t. nr. 10. Mailáth János levele Collinhoz.
[21] Kolos 1938. 99.
[22] Általa írt, illetve fordított darabok: Der junge Ehemann Lustspiel in 3 Acten nach E. Mazères von Grafen Mayláth.; Die falschen Vertraulichkeiten aus dem Französischen des Marivaux (Les fausses confidences) übersetz von Johann Grafen Mailáth in V. Aufzügen; Wer ist sie?; Die Zwillingsschwestern.; Das Ladenmädchen. Kolos 1938. 100–101.

1816. augusztus 20-án kereste meg Mailáth János Kazinczy Ferencet az okból kifolyólag, hogy támogatását kérje Hormayr báró irodalmi vállalkozásában, és a magyar költők antológiájának összeállításában is segítségére legyen. Hormayr József célja az volt, hogy a feltörekvő irodalmi tehetségeket segítse, de főként saját nézeteit ismertethesse meg a nagyközönséggel. Emellett a levélből megtudjuk azt is, hogy szívesen megismerné és meglátogatná Kazinczyt Széphalomban.[23] Ezek a levélváltások, amelyeket Kazinczy Ferenchez intézett 15 éven át, egészen Kazinczy Ferenc haláláig tartó barátság emlékeit idézik fel.

Kazinczy válasza csak később, 1817-ben érkezett meg a grófhoz. A levélben Kazinczy hálás a lehetőségért, amelyet a báró biztosít számára, ahogyan fogalmaz: „*[…] Azt is óhajtottam, hogy egy tanulmány beküldésével bebizonyíthassam Önnek, Méltóságos Gróf és nemes barátjának, hogy a belém vetett bizalmukra nem vagyok érdemtelen. […]*"[24]

Találkozásukat 1820 júniusában szorgalmazta Mailáth János. Mint már fentebb szó esett róla, szembetegsége miatt ekkor utazik el Bártfára és kéri Kazinczy Ferenc segítségét abban, hogy hogyan juthat el a költőhöz Széphalomba. Kazinczy Ferenc válaszából tudjuk, hogy Szilváson várta Vandernoth Ferenc gróf felesége, este pedig Kazinczy sógornőjénél volt szállása.[25] Augusztus 16-án érkezett meg Széphalomba János. Kazinczy Ferenc a látogatást követően, Cserey Farkashoz intézett levelében ezt írta a találkozásukról: „*Én Gróf Majláth Nepomuknak nevét legelébb a' Collin versei köztt olvastam; a' Regulus írója eggy német Ódát intéze tiszteletül ehhez a' magyar ifjúhoz. Midőn ő ez idén a' Bártfai ferdőbe indulni akara, levél által kére-meg, tudósítanám, Kassa és Széphalom köztt merre vegye útját, és mellyek a' Státiók. Megírtam azt neki Bártfára, 's Gróf Dezsőffy József, kit a' feredőben talált, még inkább megmagyarázá. — Aug. 16dikán midőn épen vacsorához akarék ülni, megérkezett. Eggy 35 esztendős Úr, fija a' Ministernek, 's Gróf Révay-nak veje. Ich habe einen Reise Gefährten mit, einen Arzt von Ofen, Köffinger, monda. Azt e, kérdem, a' kivel Gróf Úr a' Kalocsaer Codex altdeutscher Gedichte nevű munkát adá-ki? — Eben der. — Ugy kétszeres örömmel fogom látni. — Ekkor a' Gróf kiment, 's hozta a' mind eddig szekerében ülő Doctort. Fél napnál tovább nem múlathata nálam. Minden órája ki vala számlálva, 's lovai Hatvanban várták Pestről 7 mértföldnyire. A' Hazának kevés fija van, a kit ehhez hasonlíthassunk, akár Culturát nézünk, akár erőt.*" A levél folytatásában mesél a grófról: „*Tízezer verset tud könyv nélkül; theátrális játékokban játszani szokott 's igen nagy szerencsével; a' fortepiánót mesteri kézzel veri.*" Bártfáról tájékoztatta Splényi Gábor katonatisztje, Sisak úr Kazinczyt, hogy Mailáth János „*Bártfán 3 éjjel meg nem szűnve tánczolt, 3 butellia Tokajit és 2 pohár puncsot eggy estve meg-ivott, a' nélkül hogy rajta akár a' Tokaji és puncs ital akár a' 3 éjjeli táncz megtetszett volna. Ott Mailáth és Sisak szomszédok voltak, 's sokat múlattak eggyütt; 's minthogy Sisak is igen jó fej. Hihetem a' melly magasztalásokat felőle teszen. Ellenben culturájában az a' kár van, hogy nyelve inkább német, mint magvai-, noha magyarul igen tisztán, igen jól beszél. […]*"[26]

[23] KazLev. XIV. 267. 3250. levél. Mailáth János levele Kazinczynak. Buda, 1816. augusztus 20.

[24] KazLev. XV. 17–19. 3358. levél. Kazinczy Ferenc Mailáth Jánosnak. Széphalom, 1817. január 13. A levél további részében hosszasan méltatja a grófot: „*[…] Az a figyelem, amelyre engem Ön méltat, Collin és Hormayr ünnepelt barátja, a nagy Majláth fia, unokaöccse egy másik, nem kevésbé nagy Majláthnak és unokatestvére egy harmadik, általam becsült és szeretettel csodált Majláthnak, igazán büszkévé tesz, és továbbra is kérem, részesítsen meg nem érdemelt jóindulatában. […]*" Uo.

[25] KazLev. XV. 276. 3474. levél. Kazinczy Ferenc Mailáth Jánosnak. Széphalom, 1817. július 21.

[26] KazLev. XV. 289–290. 3482. levél. Kazinczy Ferenc Cserey Farkasnak. Széphalom, 1817. augusztus 24.

Mailáth János fő célja az volt, hogy minél hamarabb magyarul verselő költő lehessen, s Kazinczy Ferencben látta meg a magyar nemzet költőinek a vezéralakját.[27] 1825-ben készült el egyik nagy műve, amely a *Magyarische Gedichte* nevet viselte, ám nem tudott kiemelkedni a korszak magyar írói közül.[28]

Politikai élet

Az 1830-as és 1840-es években műveiben egyre erőteljesebb hangot kapott a politika, emellett rendszeresen publikált az ország állapotáról az *Allgemeine Zeitung*ban. Elsőként az 1839–40-es diéta alkalmával tűnt fel a politikai élet színterén, mégpedig egy jelentés által. A titkosrendőrség tagjaként készítette a jelentéseket.

A jelentések megírását leginkább a kormányzat személyi politikája indokolta: „*A napi jelentések a kormányzatnak az országgyűléssel kapcsolatban folyamatosan esedékessé váló döntéseihez voltak szükségesek – mondhatni nélkülözhetetlenek, hiszen Bécs csak 1847 őszén engedélyezte, hogy a politikai sajtó érdemben, ám ekkor is csak cenzúrázva, tudósíthasson a diétán történtekről.*"[29] 1840 októberében is készült a diéta résztvevőiről egy jelentés, amely a *Politischer, detaillirter Überblick des ungarischen Landtags im Jahre 1839/40* nevet kapta.[30] A jelentésben az országgyűlés résztvevőinek nevét tüntették fel és politikai hovatartozásuk szerint kategóriákba kerültek a résztvevők. A jelentés készítését Mailáth Jánosnak tulajdonították.[31]

Aktív szerepet tehát az említett 1839–40-es és az 1843–44-es országgyűlésen vállalt. A két országgyűlés alkalmával főként vallási és nemzetiségi kérdésekben szólalt fel, emellett pedig a káptalanok és városok szavazati jogának vitáiban adott hangot véleményének a konzervatív oldalon.

Horváth Mihály az országgyűlési tevékenységéről és személyéről a következőképpen vélekedett: „*Ő egyátaljában nem tartozik törvényhozásunk kitűnőbb egyéniségei közé. Sokszor és sokat beszélt ugyan a főrendi házban, gyakran dicsekedve ott is írói működésével s fitogtatva történelmi ismereteit, melyeket nem ritkán a dologhoz nem tartozólag is előtálalt; de beszédének nem volt hatása, köztudomású dolog lévén, hogy ritkábban szól belőle meggyőződés, mint azon anyagi érdek, melyért szavát részint a kormánynak, részint a főpapságnak lekötötte.*"[32] A titkosrendőrség róla is készített összefoglaló jelentést: ugyan a jobboldali, kormánypárti csoportba sorolták, de megjegyezték róla, hogy a kormány iránti buzgóságát gyakran túlzásba viszi, és erkölcsileg sem örvendett jó hírnévnek, s emellett a konzervatív pártoldalon nem megfelelő viselkedést tanúsított, ezért sem tiszteletet nem kapott, és érdemi befolyással sem rendelkezett. Valószínűleg a kormányzat iránti nagyfokú elfogultsága, és az említett túlzásba vitt ügybuzgósága indíthatta arra, hogy külön értékelje az országgyűlés résztvevőinek politikai hovatartozását, köztük egyébként saját magát is, ahol ismételten történelmi ismereteivel

[27] Számos versét és ötletét is megosztotta Kazinczyval, sőt a levelekből kiderült, hogy az elkészült példányokat is továbbította Széphalomba. Főbb művei, amelyeket Kazinczynak is elküldött: Koloczaer Codex, Geschichte der Magyaren, Über die Krönung der Könige von Ungarn, Himfy's auserlesene Liebeslieder, übersetzt. Kaz-Lev. XVI. kötet.

[28] Műve főként magyar költemények fordítását tartalmazta, és célja az volt, hogy a németekkel megismertesse a magyar irodalmat és ezek történetét. Kolos 1938. 52.

[29] Pajkossy 2001. 460.

[30] MNL OL I 58. 11. t. nr. 603–611. A felsőtábla részvevői.

[31] Pajkossy 2001. 41–42.

[32] Horváth 1868. 118.

dicsekedett. Az önértékelés Pálmány Béla fordításában így hangzik: „*Éles, ingerlő beszédkészség, csípős replikák kapásból. Értelmes előadás. A tárgyalásokon történelmi ismereteit fölényesen kamatoztatta, és ezzel tekintélyt szerzett.*"[33]

Politikai pályafutása pedig talán mindezek miatt is rövid ideig tartott és nem igazán tudott számottevő sikereket elérni. Nézetei középpontjában a tekintély, a múlt és a vallás álltak, ugyanakkor sokoldalú tevékenységének vitalitása miatt nem igazán tudott elmélyülni a politikai életben. Gyakran kihátrált és elhatározásait, célkitűzéseit is könnyen feladta.[34]

Utolsó évei

Irodalmi és politikai pályafutásából sem tudott megélni, lányával, Henriette-el állandóan költözött. Fia és felesége, Révay Anna grófnő itthon éltek, nehéz körülmények között. Henriette Münchenből számolt be nehéz sorsukról öccsének, Kálmán Józsefnek. A lány szintén írással foglalkozott, de anyagi természetű gondjaik miatt nem tudta megjelentetni regényeit.[35] József minden telhetőt megtett, hogy apját és testvérét támogassa, ahogyan írta is: „*[…] minden erőmtől telhetőt elkövettem sorsuk javítása végett. Ezenfelül megkerestem az említett kir. kamara-elnöknek gazdag fiát: Mailáth Antal grófot,*[36] *volt magyar kir. udvari kanczellárt. Azonban ez megtagadott minden segélyt, azt mondva, hogy husz év előtt már fizetett atyámért adósságokat, és elhatározta, hogy többel nem fizet.*"[37]

Henriette újra felkereste nagynénjét Mailáth Júliát, a sankt-pölteni főnöknőt, tőle remélve támogatást, azonban teljesen elfordult testvérétől és gyermekeitől. „*Összes vagyonát az angol kisasszonyokra hagyta; fivérére és annak gyermekeire átkai maradtak.*"[38]

Mailáth János és Henriette szállóba költöztek, pénz szűkében pedig csak a legszükségesebb dolgokra költöttek. János, aki ekkor már 70 éves elmúlt, nehéz sorsát és a jövő kilátástalanságait nem tudta elviselni. 1855. január 4-én lányával Bajorországba utaztak a Starnbergi-tóhoz, ahol mindketten öngyilkosok lettek.[39]

Fia, aki a Mailáth család józsefi ágának utolsó leszármazottja volt, családja elvesztése után nagybátyjaival egy hosszan tartó pereskedési ügybe keveredett. Mint utolsó leszármazott, nagyapja halálát követően ő lett volna a Mailáthok örököse. Azonban Mailáth Antal és testvére, Mailáth IV. József családi hitbizományt alapítva teljesen megfosztották mindennemű örökségétől.[40]

Mindent összevetve elmondható, hogy Mailáth János életpályája merőben eltérő volt a családi hagyományoktól. A családi örökségnek tekinthető „szokásos" hivatali pályafutása rövid ideig tartott, betegsége után pedig egy teljesen más utat választott magának. Rossz döntései által családja elszegényedett, s a gazdag főúri család vagyonát teljesen elkótyavetyélte és egy részét az irodalom ügyének szentelte. Ugyanakkor hiába szólaltatta

[33] Pálmány 2011. 370.
[34] Kolos 1938. 98.
[35] Pesti Napló 1896. 13.
[36] Mailáth János unokaöccse volt, a Józsefi ág utolsó leszármazottja.
[37] Majláth 1883. 12.
[38] Uo.
[39] Kolos 1938. 129.
[40] A per több hónapon át húzódott, és mivel nem Mailáth János életében történt mindez, jelen tanulmányban nem kívánom bemutatni az ügyet.

meg szinte az egész magyar Parnasszust német nyelven, ő maga nem tudott felemelkedni a jelesebb magyar költőink közé.

Bettina Nagy

Writer from a Clerk – the Extraordinary Life of János Mailáth

In this study, I attempt to present the life of János Mailáth, whose extraordinary lifestyle and literary career made him an outstanding figure.
As a descendant of the Mailáth family, he did not pursue the family's normal career, although he also entered public service for a short time. He gave up his office career because of his eye disease, but turned to literature because of his writing ambitions.
In the 1840s, he tried to get famous as a writer and dedicated his works to his so beloved daughter.
He maintained a good relationship with prominent representatives of both the German and the Hungarian literature, and in Ferenc Kazinczy he saw the greatest poet of the Hungarian nation.
He had significant wealth, but over time became completely indebted. His family tried to access funds for many years in vain.
János Mailáth then lived in Vienna and also in Munich, and was supported financially by his brothers and aristocratic acquaintances, but his lack of regular income plunged his family into an increasing misery.
He committed suicide due to the overwhelming grip of financial hopelessness and died together with his daughter.

Források

Levéltári források

MNL OL — Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

I 58 — Bécsi levéltárakból kiszolgáltatott iratok. Kabinettsarchiv. Varia: jelentések a magyar országgyűlések tárgyalásairól (1708–1848).

P 1837 — Családok, testületek és intézmények levéltárai. Kellemesi Melczer család levéltára. Rokon és idegen családok.

42. tétel. Mailáth család levéltára.

44. tétel. Mailáth János levelei.

Sajtóforrások

Pesti Napló 1896. — Aramis: Magyar irónők tragédiái. Ferenczy Teréz és Majláth Henriette. Pesti Napló, 47. évf. (1896), 343. sz., 1896. december 13. 18. *https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Pesti-Naplo_1896_12/?pg=221&layout=s&query=majl%C3%A1th* (Utolsó letöltés: 2020. január 21.)

Kiadott források

KazLev. — Kazinczy Ferenc Levelezése I–XXV. (KazLev.) (Kazinczy Ferenc összes művei. Elektronikus kritikai kiadás. Szerk.: Debreczeni Attila. Debrecen, 2016–2020.) *http://deba.unideb.hu/deba/kazinczy_muvei/KazLev..php* (Utolsó letöltés: 2020. január 15.)

Kolos 1938. — Kolos István: Gróf Mailáth János 1786–1855. Bp., 1938.

Majláth 1883. — Majláth Kálmán József: A Majláth-család tragédiája. Bp., 1883.

Szakirodalom

Horváth 1868. — Horváth Mihály: Huszonöt év Magyarország történelméből 1823-tól 1848-ig. I–II. Bp., 1868.

Nagy 2019. Nagy Bettina: Kellemesi Melczer Lászlóné, gr. Mailáth Mária (1770–1833) özvegyi évei a hozzá írott levelek tükrében. In: A magyar arisztokrácia társadalmi-közéleti kapcsolatai és szerepvállalása. Szerk.: Papp Klára, Püski Levente, Novák Ádám. Debrecen, 2019. 193–208. (Speculum Historiae Debreceniense 26.)

Pajkossy 2001. Pajkossy Gábor: Kölcsey – Ahogy az országgyűlési titkosszolgálat 1836-ban látta. In: Irodalomtörténeti Közlemények, 105. (2001) 3–4. sz. 458–464.

Pálmány 2011. Pálmány Béla: A reformkori magyar országgyűlések történeti almanachja. 1825–1848. I–II. Bp., 2011.

Szijártó 2017. Szijártó M. István: Emberek és struktúrák a 18. századi Magyarországon. A politikai elit társadalom- és kultúrtörténeti megközelítésben. (Akadémiai doktori értekezés.) Bp., 2017. Online: *http://reald.mtak.hu/1036/7/dc_1391_17_doktori_mu.pdf* (Utolsó letöltés: 2020. január 16.)

Virág 2007. Virág Irén: Az arisztokrácia neveltetése Magyarországon (1790–1848). (PhD értekezés.) Debrecen, 2007. Online: *https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/36326/ertekezes.pdf;jsessionid=5F6D0C24651DD9AC45FA0687BBE9F5E8?sequence=5* (Utolsó letöltés: 2020. január 12.)

Veres Tünde

Draheim Lipót Vilmos birtokai*

„*(…) alázatossan kérjük, mint k[egye]l[me]s urunkot N[agyságo]dot, Draheim ur[am] arrestumát solváltatán, mint maga […] felesége javait restitualtatván, s kívánt litorale documentumit kiadatván, azon dolgot ad ordinariam juris viam relegalni, s requiralni attyaiképen méltósztassék (…)*"[1] Az idézet az alább olvasható levélátirat egyik kulcsmondata. Maga a dokumentum Abaúj vármegye gyűlésén íródott Thököly Imre számára, azzal a célzattal, hogy felhívják a fejedelem figyelmét a Draheim Vilmos elleni per ellentmondásaira és visszaéléseire, illetve, hogy javaslatot tegyenek a véleményük szerint jogtalanul konfiskált birtokok visszaszolgáltatására.[2] Az egykori kamarai prefektus, Draheim Vilmos fogalmazványos könyvében másolat formájában fennmaradt levél jelen tanulmány szempontjából is nagy jelentőséggel bír. Bizonyítékul szolgál arra, hogy Thököly Imre Draheim perében megfigyelhető közbenjárása kevésbé az érintett könyörgő levelei, mint inkább a vármegye nyomására történt meg, aki így később valóban visszakaphatta birtokait. A kérdés ez esetben az, hogy milyen ingatlanokat konfiskálhatott a kamara, milyen birtokokkal gyarapította vagyonát munkája során, s halála után gyermekei mit örökölhettek.

Vagyona feltérképezését hagyományosan a rá szállt családi birtokok feltérképezésével érdemes kezdeni, ami nem egyszerű feladat, mivel Draheim Vilmost – eddigi ismeretek alapján – 1675 előtti dokumentumok nem említik. Így sem korábbi családi adatok, sem dátumok, továbbá birtoklási iratok sem ismertek. Ebből kifolyólag érdemes halálozásától visszafelé kiindulva tanulmányozni egykori birtokai sorát. Bár Draheim születésének évét nem, halálának idejét pontosabban lehet tudni – 1693. június 6. és július 8. között halhatott meg. Mivel a konkrét dátumot nem jegyezték fel, így levelezéséből lehet azt valamelyest behatárolni.[3] A július 8-ra keltezett dokumentum egy kamarai összeírás azokról az Abaúj vármegyei birtokokról, amelyeket a Fiscus felé fennmaradt tartozás fejében foglalt le Marczibán Mátyás alispán. Ennek mintegy kiegészítése a november 16-i inventárium, amely egy ingatlan kivételével ugyanazokat a javakat sorolja fel sokkal részletesebben, kitérve többek közt a dézsmára, a szőlők, illetve a rétek hozamára is.[4] Ami a legfontosabb, jelzi, hogy a felsorolt birtokok és birtokrészek Draheim egykori összes Abaúj vármegyei javait jegyzik. Tehát a volt prefektus szinte minden vagyona papíron a kamarához került, a gyakorlatban viszont Draheim özvegye és árvái továbbra is megkaphatták a jószágok bevételeit.[5] Az említett két dokumentum alapján Draheim Vilmos 1693-ban Abaújváron, Szemerén, Radványban és Pusztakércsen rendelkezett 1–1 puszta házhellyel, csakúgy,

* A tanulmány az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-19-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

[1] MNL OL G3 TSzL 12. cs. III. 8. 1685. április 17. 241. p.

[2] Draheim Lipót Vilmos kamarai prefektust 1685 elején fogták perbe a vádirat szerint a homonnai jószágban maradt gabona csépeletlensége miatt, amely kárt a Szepesi Kamara 10 000 Ft-ra becsült fel. Ezen összeg ellentételezése alapján konfiskálták saját és felesége birtokait.

[3] 1693. június 6-án Keresztúri Lukács intézett levelet az egykori prefektushoz. MNL OL E 204 22. cs. 1693. június 6. Keresztúri Lukács levele Draheim Vilmoshoz. Július 8-án viszont már a kamara vette számba a „néhai" Draheim birtokait. MNL OL E 156 - a. - Fasc. 024. - No. 051.

[4] MNL OL P 1702 1. cs. 5. t. nr. 6.

[5] „*(…) ac ad rationem Fisci Regii ad e[ius] manum apposui conscripsi viduam tamen eiusdem cum orphanis in usu bonorum relinqui.*" MNL OL E 156 - a. - Fasc. 024. - No. 051.

mint Suitán – ma Zsujta –, amely helyet Vas Sándornétól vette meg. Legnagyobb birtokai Kenyhecen, Miglészen – ma Miglécnémeti – és Tornyosnémetiben terültek el. A fentebb említett puszta telkekről forrás hiányában nem lehet megállapítani, hogy pontosan mikor kerültek az ő, vagy családja birtokába, ellenben a miglészi, a kenyheci és a tornyosnémeti birtokokkal kapcsolatban sokkal beszédesebb adatok állnak rendelkezésünkre.

Draheim Vilmos halála után a következőket jelölték meg volt tulajdonaként. Miglészen két kúriája volt, ezek közül az egyik egykoron Király Lászlóé, a másik pedig Nagy Gergelyé és Czakó Gergelyé volt. A nemesi kúriákhoz szántók és rétek is tartoztak. A Király-féle kúria volt használatban, kiépített melléképületekkel és körülötte futó sövénynyel, háromnyomásos szántófölddel, összesen 23 kassai köbölre. A másik, pusztán álló kúriának is használták szántóját, amely 13 köblös föld volt. Irtványföldeket is számon tartottak a településen, amelyeket szintén földművelésre használtak, mintegy 31 köböl gabonát vetettek bele. A két ingatlanhoz összesen 10 szekér szénát adó rétek tartoztak. A készpénzen vett rétek felsorolása egy nagyobb passzust tesz ki az inventáriumban. Hogy melyik föld mennyiért kelt el, az nem derül ki, de tekintve, hogy a felsorolt 7 réten összesen 83 szekér széna termett, igencsak meg kellett fizetnie Draheimnek ezek árát – a legnagyobb, 40 szekérrel adó rét értéke 180 forint volt.[6] Miglész erdeje közös volt az Abaújvárhoz tartozó erdővel, amelyből dézsma járt számára, csakúgy, mint „*minden életből.*"[7] A településen 21 negyedtelkes jobbágy lakott, akiknek ingóságai is feljegyzésre kerültek. Az összesen 58 ökör, 48 tehén, 103 sertés és 34 méhraj nem éppen egy szegény település képét tárja elénk, s az sem volt ritka, hogy egy családnak 6 ökre s 10 sertése legyen. A számadatok mindenképpen figyelemre méltóak, tekintetbe véve, hogy az attól kicsit délebbre elterülő regéci uradalomban az 1689. évben Tállya mezővárosában csupán 12 tehenet és 8 sertést írtak össze. De még a sokkal kisebb Fony településén is 2 ökröt, 18 tehenet, 38 sertést és 10 db méhrajt tudtak feljegyezni, amely számok 30 jobbágytelken oszlottak meg.[8] Tornyosnémetiben már sokkal kisebb birtokrésszel rendelkezett a prefektus. Nyolc jobbágytelket jegyeztek fel a nevéhez, mely közül csak 4 volt lakott, ellenben hasonlóan jó adatokkal. Az inventárium megjegyzéséből pedig kiderül, hogy egykoron 100 forintért vett meg Draheim egy fertály helyet Barczy Jánostól. Ahogy a miglészi, úgy a németi jószágából is dézsmát kapott az erdőhasználat és a szántók után, továbbá itteni jövedelmét még a vám is gyarapította – évente 6 forinttal. Az itt lévő jószágához tartozott még továbbá 9 db szőlő, amelynek terméséből 26 hordó bort tudtak készíteni. Kenyheci birtokai közt ugyan szőlőhegyet nem, szántót és rétet viszont sorolnak, előbbi 17,5 köblös, utóbbi, a Csörgő rét 2 szekér termő volt. 3 jobbágytelek is az övé volt, az ezeken lakó úrbéresek ökreit és szekereit mind Draheim vette számukra saját pénzén.

Ezen említett javak egy része – Kenyhec kivételével – korábban Csáky Ferenc, illetve Fekete István birtokai voltak. 1672–73-ban konfiskálta azokat a Kamara.[9] Ekkor Draheim Vilmos már a Szepesi Adminisztráció embere volt, akkoriban nevezték ki prefektussá.[10] Mint ilyen, az ő feladata volt a lefoglalt birtokok kezelése, összeírattatása, felbecsültetése, és a helyi kamarai tisztviselők irányítása. Csáky és Fekete birtokainak konfiskálása után maga Draheim készítette el 1675-ben azt a becslést, amely a miglészi és a

[6] MNL OL E 156 - a. - Fasc. 090. - No. 033.
[7] MNL OL P 1702 1. cs. 5. t. nr. 6.
[8] MNL OL E 156 - a. - Fasc. 061. - No. 012.
[9] MNL OL E 156 - a. - Fasc. 044. - No. 024.; MNL OL E 156 - a. - Fasc. 049. - No. 026.
[10] MNL OL E 156 - a. - Fasc. 158. - No. 033 / a.

németi portiokat mérte fel, s amin végösszegként 1280 Ft szerepelt.[11] Az összeírt javakat már ekkor neki készültek használatra kiutalni a dokumentum szerint: *„(…) aestima[ti]o et specifica[ti]o bonorum, juxta quam mihi bona assignare debebat. (…) mihi usu fructuario jure*". Azonban azokat csak 1676-ban vette át.[12] A becsérték Csáky Ferenc és Fekete István javain kívül egy leégett kassai házat is magába foglalt, amely Kátay Ferenc tulajdona volt, s Kassa városának 1674-es égésekor semmisült meg szinte teljesen. A neki kiutalt részek nem mutattak nagy jövedelmezőséget. Egy 1675-ben készült tájékoztatás szerint a miglészi és a németi birtokrészek évente csak 98 Ft 58 dénár bevételt hoztak.[13] Később ugyanezen, a Draheim által készített aestimatioban szereplő jószágokat I. Lipót 1681-ben adományozta Draheimnek és feleségének, Gatályi Klárának, s azok gyermekeinek.[14] Ezt az adományozást Thököly Imre is megerősítette, s ezek voltak azok a javak, amelyek miatt Draheim később egyezkedésekre kényszerült.

Először Kátay Ferenc özvegye próbálta visszaszerezni 1683-ban egykori kassai házukat. Mikor 1682-ben Thököly elfoglalta Kassát, s vele együtt a Szepesi Kamara is fejedelmi fennhatóság alá került, a magyar főurak abban reménykedtek, hogy Thököly Imre megszünteti az általuk károsnak és „németnek" titulált intézményt, egyúttal visszakapják a felségárulás miatt elkobzott javaikat. Természetesen a fejedelemnek nem voltak erre irányuló törekvései, mivel a Kamara intézményére – legfőképpen annak bevételeire – neki magának is szüksége volt államának irányításához. Ennek ellenére többen is megpróbálták visszaszerezni birtokaikat a jogtalannak vélt konfiskáció nyomán. Ilyen cél vezérelhette Kátay özvegyét is, aki az 1675. november 28-ra datált aestimatioban olvasható „*nisi alia Benigni[ssi]ma Suae Ma[ies]t[a]tis Sacra[tissi]mae resolutio subsecuta fuerit*"[15] kitétel miatt fordulhatott Thökölyhez. Ennek nyomán írt Draheim Vilmos egy válaszlevelet a fejedelemnek, amelyben leírja, hogy a Kamara a császár parancsolatából engedte át neki a házat, amelynek akkor csak egy kőfala állt, a pincéje és a ház teteje is beomlott.[16] Miután beiktatták, saját költségén újíttatta azt fel, azonban – mint állítja – „*magam penig soha nem laktam benne, gyanakodván, ha valaha Isten ezt az országot felszabadít, igazság szerint az ház kezemnél nem maradhat.*"[17] Ha valóban nem is lakott benne – mivel Draheim egy hostat-i, vagyis Kassa külső részén elhelyezkedő házban lakott,[18] míg a Kátay-féle ház „városi ház" volt – kijelentése második része semmiként sem fedheti a valóságot. 1675-ben, amikor megkapta a Kamarától a házat, a kuruc mozgalom nem volt olyan meghatározó, hogy az „ország felszabadítása" akár csak gondolatban is reális legyen. Csak Thököly 1680-as fővezérré választásával helyeződtek át az egyre jelentősebb hadmozdulatok a Tiszántúlra, s vált a mozgalom mind nagyobb fenyegetéssé.[19] Vagyis valószínű, hogy a ház újjáépítése mögött

[11] MNL OL E 156 - a. - Fasc. 090. - No. 033.
[12] MNL OL G3 TSzL 12. cs. III. 8. 1685. november 2. 251. p.
[13] MNL OL E 156 - a. - Fasc. 120. - No. 008.
[14] MNL OL A 57 Libri regii 16. k. 637–638. p.
[15] MNL OL E 156 - a. - Fasc. 090. - No. 033.
[16] MNL OL G3 TSzL 12. cs. III. 8. 1683. január 18. 146. p. Magát a házat 1671-ben foglalta le a Szepesi Kamara. Az akkori inventárium a következőket írta róla: „*A Folgácz uczában vagyon jobb kész felől való szoron egy rend keő ház. Az kapu közibűl jobb kézre níló első ház boltos, kistály üvegh ablakokkal vas rostélyos. Annak végib[en] egy konyha, ugyan az kapu közül níló üresz bolt, kinek vas ajtaia az bolt végitül feljáró grádicz. Jobb kézre vagyon egy öregh bolt, mely szütő háznak neveztetik. Az uczára níló felső bolt, abbul níló más bolt, az garádicz végiben más boltos kis ház, az udvarrul alá járó boltos pincze. Annak végiben vagyon egy élésnek való bolt, vas plehekkel bellet ajtaia. Azon bolt végiben ló istálló kettő, szín paddal együt.*" MNL OL E 156 - a. - Fasc. 035. - No. 101.
[17] MNL OL G3 TSzL 12. cs. III. 8. 1683. január 18. 146. p.
[18] AMK MMK Schwarz. nr. 10063.
[19] Thököly fővezérré választására lásd bővebben: Kardos 2014.

lakhatási szándék volt, amire már nem került sor, az érvelés pedig csak arra szolgált, hogy a fejedelem előtt kitüntesse magát. Mindenesetre Draheim nem ágált az özvegy kérelme ellen. Válaszleveléből kiderül, hogy átengedte volna neki, amennyiben Kátay Ferencné hajlandó kifizetni a felújításra szánt költségeket, egyben a ház jelenlegi értékét, amelyet becsűs emberekkel kívánt Draheim felméretni. Bár a Kátay-féle ház sorsáról nem áll rendelkezésre több adat, mivel sem a Draheim halála utáni felmérésben, sem pedig perében nem tűnik föl, valószínűsíthető, hogy Kátay özvegye kivásárolta belőle Draheimet.[20]

A Kátay-ház ügye után Miglész és Tornyosnémeti egykori tulajdonosának rokonával került szembe. 1684 tavaszán az akkor mindössze 15 éves ifjabb Csáky István – Csáky István országbíró fia – kérvényt nyújtott be apja testvérének, Csáky Ferenc 1671-ben a Wesselényi-összeesküvésben való közreműködés miatt konfiskált szepesvári, nagyidai és gönci birtokainak restituálásáért. Az ilyenkor szokásos becslés elkészítése Draheimre hárult, aki a birtokok pontos értékének megállapítására több korábban, a birtokok bevételei alapján készült aestimatiot is összevetett. Hogy milyen értéket képviseltek ezek a birtokok – s miért volt fontos az ifjabb Csákynak ezek visszaszerzése – a számadatok pontosan tükrözik. Csak a szepesvári részbirtok értékét 1676-ban 115 178,16 Ft-ra, 1677-ben 113 551,50 Ft-ra, 1684-ben 140 935 Ft-ra tették.[21] A szepesvári birtok másik része apja, idősebb Csáky István tulajdonában volt.[22] Az országbírónak 25 gyermeke született, így az ifjabbik Csákynak a birtokfelosztás miatt is szüksége volt minél több és jövedelmezőbb jószág megszerzésére. A Draheim által írt értékkimutatás igazán érdekes része az a mellé csatolt, Thökölynek címzett levélfogalmazvány. Ebben arra kéri a fejedelmet, hogy a miglészi és a németi birtokokat ne szolgáltassa vissza Csákynak, mivel azokat 9 éve a császár neki adományozta, s mellesleg azok sosem tartoztak a fiskális prefektúra alá. Hogy Miglész és Németi Draheim tulajdonában maradhatott, a későbbi – már bemutatott – dokumentumok alapján nem kérdés. Korábban mindkét portiot a nagyidai uradalom foglalta magába. Míg a németi és a miglészi részek nem, addig Nagyida szerepel a Draheim Vilmos által Csáky kérvényére elkészített becslésben. Egy emeletes, pusztán álló kúria kerttel és allodiummal 600 Ft-ért, 800 kassai köbölre való szántóföld 4000 Ft-ért, rét 208 szekér termő 1040 Ft-ért, 12 fél jobbágytelek 1200 Ft-ért, 3 zsellértelek 130 Ft-ért és 6 puszta féltelek 300-ért szerepel csak Nagyida települése mellett a felmérésben.[23] „*N[agysá]godot nagy alázatossan supplicalok, méltóstassék tempore restitutionis forte bonorum Nagyidensium az én miglészi és némethi portiocskáimot, kis az Császár adta, excipialni, és nálam kegyelmessen hadni, mivel statualtattam akor magamot benne (…)*".[24] Thököly pedig támogatta, hogy Draheim és felesége birtokában maradjon a két rész. 1684. augusztus 24-én éppen Nagyidáról írta a fejedelem a Kamarának, hogy Miglész és Tornyosnémeti ügyében miként döntött. Az Adminisztráció és a birtokok tisztje azonban még a következő év januárjában sem hajtotta végre a fejedelmi határozatot, aminek következtében a birtokrészek Csáky felügyelete alatt maradtak, s minden terményt neki arattak és csépeltek. Mindez Gatályi Klára január 26-ra datált, Thökölynek címzett leveléből derül ki.[25] Az ügy igen lassan haladt előre a Kamarán, csak szeptemberben érkezett meg a végzés, amely kimondta, hogy Miglész és

[20] Erre utal, hogy a Sárossy Sebestyénnek címzett levelében két lefoglalt házat említ, amelyből csak az egyik állt Kassán, a másik Eperjesen helyezkedett el. MNL OL G3 TSzL 12. cs. III. 8. 1685. május 20. 45. p.
[21] MNL OL G3 TSzL 12. cs. III. 8. 1684. május 27. 167. p.
[22] Idősebb Csáky István, Ferenc és László birtokpereire lásd: Papp 2006. 47–64.
[23] MNL OL G3 TSzL 12. cs. III. 8. 1684. május 27. 166. p.
[24] Uo. 168. p.
[25] MNL OL G3 TSzL 12. cs. III. 8. 1685. január 26. 142. p.

Németi továbbra is Draheimé maradhat.[26] Egy 1685. szeptember 9-én írt, sajnos címzés nélküli levélfogalmazványból derül ki, hogy ifjabb Csáky István nem értett egyet a döntéssel. Draheim ebben pontokban sorolja saját kifogásait és véleményét az említett birtokügy kapcsán, amelyet érdemes szó szerint idézni. „*1. Csákynak nem suffragal az delibera[ti]oban pro fundamento letett kassai végezés, hogy ki ki propria autoritate visszafoglalhatta jószágát, mért sem apja, se eő nem buidostanak. 2. Előb voltam az Urunk híve, hogy sem Csáky. 3. Még én arrestumban nem vetettem, noha nagyidai jószágot apprehendalta mindenestül, ezen portiomhoz nem nyúlt. 4. Császár donatioját kassai végezés után már Urunk confirmálta, s forog méltósága, sérelme benne. 5. Hallatlan példa, hogy Császár donatioját, és Fejedelem confirma[ti]oját egy administra[lis] vagy cameralis tiszt revideálhassa judiciali, sőt az perennalis collatiot csak az […] revidealhatya, és Csáky Fer[enc] labancz és Császár szolgája lévén, nem úgy, mind buidosó, hanem mind Császár szolgája condemnaltatot. Et hoc sufficiant. De job ezekkel még várakozni, és nem solicitalni, s inkáb fognak is tartani tűle. Az tisztartónak az nevét cum complicib[us] consignáltatni kel, és conserválni, lehet még ideje azokot suo modo p[er]sequolni, mért most haszontalan azon törődni.*”[27] A nagyidai részeket, továbbá Gönc oppidumát végül I. Lipót 1688. szeptemberi döntése alapján kapta meg Csáky István.[28]

A fennmaradt adatok alapján Draheim hasonló birtokjogi vitába keveredett Fekete István javai miatt is. Az ügyben a források nagyon hiányosak, így csak Draheim egy Thökölynek címzett – egyébként más ügyben írt – levelének félmondatából derül ki, hogy 1684 augusztusa előtt Fekete István visszafoglalta maga részét,[29] amely 6 zsellérportát jelentett Miglészen, összesen 225 Ft értékben.[30] Mivel ezek a részek is szerepelnek az egykori prefektus halála után készült inventáriumban, ezen részeket érintő vita a Csáky-birtokokéhoz hasonlóan zárulhatott le.

Draheim Lipót Vilmos szerzeményei ellenére nem számított a legtehetősebb emberek közé. Mikor 1684 nyarán megkapta Abaúj vármegye határozatát, amelyben Sárossy László, a vármegye szolgabírája arra kötelezte őt, hogy 2 lovast állítson ki és küldjön a fejedelem táborába, felháborodott hangvételű levelet címzett Thököly Imrének.[31] Egyrészről leírja, hogy neki eddig nem kellett hozzájárulnia a katonák kiállításának terhéhez, mivel maga a fejedelem immunitálta az alól. Másrészt sérelmezi, hogy rögtön két lovast kell maga helyett felvérteznie, amire nincs fedezete. Gondolatmenetét azzal folytatja, hogy amikor még a császár által neki adományozott javakat bírta – emlékezzünk, 1684 nyarára mind a Csáky-, mind a Fekete-féle javaktól megfosztották időlegesen –, akkor is csak 1 Ft-ot kellett befizetnie. Most pedig jelenlegi helyzetében, s a török által felprédált maradék birtokával nem tudja, csak 1 lovas kiállítását biztosítani.

„*Én jövevény vagyok, valamim van ebben az országban, mindent késsz pénzen szerzettem, drága időben penig, s ha sem házat, sem jószágocskát nem szerzettem volna, sem számos cselédimre, se családunkra nem költöttem volna, megvalom, volna most valami költségeczkém az szolgálat után. De az mind lassan jűt, úgy ell is költ.*” – írja 1685 májusában.[32] Hogy mennyit fizetett 1676 és 1681 között a Csáky- és Fekete-javak használatáért, nem tudjuk, de az biztos, hogy a kassai, egykor Kátay Ferenc tulajdonában álló, 1000 Ft-ra becsült házért 700 Ft-ot kellett évente

[26] MNL OL G3 TSzL 12. cs. III. 8. 1685. szeptember 5. 142–143. p.
[27] MNL OL G3 TSzL 12. cs. III. 8. 1685. szeptember 9. 250. p.
[28] Barta M. 2017. 355.
[29] MNL OL G3 TSzL 12. cs. III. 8. 1684. augusztus 25. 171. p.
[30] MNL OL E 156 - a. - Fasc. 090. - No. 070.
[31] MNL OL G3 TSzL 12. cs. III. 8. 1684. augusztus 25. 171. p.
[32] MNL OL G3 TSzL 12. cs. III. 8. 1685. május 12. 41. p.

zálogjogon fizetnie.[33] 1686. július 24-én egy további, Tornyosnémetiben lévő zsellérhelylyel gyarapította javait, amelyért 30 Ft-ot adott a Kamarának,[34] egy 1690. februári bejegyzés szerint pedig két, összesen 170 Ft értékű lakatlan zsellértelket bírt zálogosan 130 Ft-ért.[35] Mindezek ellenére, az az állítás, hogy minden portékáját pénzen vette volna, erősen megkérdőjelezhető. Már 1684 tavaszán is folyt ellene egy vizsgálat a saját számára történő konfiskálások miatt, amely egy évvel későbbi perbefogásakor folytatódott. Az ezekben az időkben készült tanúkihallgatásokban a megkérdezett kassai polgárok közül meglehetősen sokan adnak részletes leírást arról, hogy Draheim és Lángh János miként éltek vissza kiemelt tisztségeikkel.[36] Az ez ügyben folytatott vizsgálat eredménye a tanúk elmondásait pedig csak megerősíti.[37]

Draheim Lipót Vilmos 1693-ban bekövetkezett halálakor legfőképpen adósságot hagyott családjára, amely adósság a Kamarával szemben is fennállt, s amelynek fejében lefoglalták összes abaúji birtokait. De nemcsak a szepesi intézmény, hanem magánszemélyek felé is nem kevés tartozást halmozott fel. „*Ha az Gyöngyösiek az ház árában hátralévő restantiát kérni fognak, akármit csináljanak, várakozniok kel, (…) meggondolhatnak, ha boldog időben nem adhattam, hát most mindenünk oda van, inkáb nem adhatunk (…) Az boltokban is várakozniok kel, (…) nem fizethetek most. Úgy az töbinek is mondgyad, kiknek vagyunk adósok, inkáb az ususát megadom jövendőben.*" – írja feleségének, Gatályi Klárának 1685-ös letartóztatása után.[38] De ugyancsak beszédes az is, hogy Draheim családja még a temetés költségeit sem tudta fizetni. Freindlich Mátyás, szendrői udvarbíró[39] adott pénzt özvegyének erre a célra. Nem véletlenül fordultak hozzá ez ügyben. A fennmaradt specificatio szerint Freindlich többször hitelezett Draheimnek.[40]

Bár Draheim 1685-ban írja feleségének, hogy „*De az mind lassan jűt, úgy ell is köll*",[41] ezen kijelentése halála után válik valósággá. Gyermekeire – Máriára és Klárára – csak a lefoglalt jószágokat tudta hagyni. A Szepesi Kamara egykori prefektusa kétszer nősült. Második felesége Görgey Judit, Nikházy János özvegye volt, akivel 1688 után köttetett frigye biztosította gyermekei vagyoni helyzetét. Már Görgey Judit halála előtt, 1720-ban felosztotta egymás közt Nikházy Judit és Draheim Mária a rájuk szálló vagyont – a kettejük osztozkodását olvasva tekintélyes vagyon tűnik föl előttünk legalább 7 kúriával,

[33] MNL OL E 156 - a. - Fasc. 120. - No. 008.
[34] MNL OL E 156 - a. - Fasc. 157. - No. 069.
[35] MNL OL E 156 - a. - Fasc. 009. - No. 004.
[36] „*Johannes Bán: akkori inquisitibul p[rae]sentes lévén, magam is ki tetczet, hogy Bálinfy ura[m] házatul Wilhelm és Láng János uramék házokhoz éjel az javát a portékák[na]k el hordották.; Petrus Divinyi: láttam, hogy Wilhelm uram inassa kosárban Bálinfy u[ra]m házától Wilhelm u[ra]m házához hol mi egymást hordott.; Michael Váradi: azt is hallottam, hogy Holló u[ra]m házától Wilhelm ur[am] az mente alat vit volna egy aranyas ládácskát.; Johannes Sárossy: Tudom, hogy Forgácsné asszonyom portékáját hozatván Wilhelm uram Eperjesről szekereken, kit ide Urunk házához hozatot, kit penigh maga házahoz, az kit magához vitetet, bé volt kárpittal takarva.; Pléhműves András: Azt is tudgya, hogy Jesuiták kimenetelek után elégh szemes gabona és élet, ón edény pokrócz, paplan és egyéb házi eszközek maradtanak, mellyeket Praefectus ur[am] egy bóltba rakásra hordatott. Estelet Bálinffi házában lakozó Tavernath nevű kamarás úr[na]k minden portékáját szemes élettel edgyűt elvitette, amint most is ezen fatens Tavernath portékája félében egy almáriumot maga Draheim házánál meghismerte.*" MNL OL W210 1685. 27., 30., 32., 33., 66. p.
[37] MNL OL G3 TSzL 12. cs. III. 8. é. n. 249. p.
[38] MNL OL G3 TSzL 12. cs. III. 8. 1685. május 29. 42. p.
[39] G. Győrffy 2006. 277.
[40] „*N[emzetes] Wilhelm a Draheim ur[am] eő k[e]g[ye]lme éltiben menyivel maradot adósa énnekem, és menyit újabban temetésére erogáltam*" kezdetű felsorolásban a következő tételek olvashatók: a kassai házra 180 Ft, „az asszonynak" 54 Ft, Kovács Györgynek 31,20 Ft, 6 lóra való hámra 40 Ft, a címerekért 37,21 Ft, a pecsétes gyűrűért 3,94 Ft. MNL OL P 1702 1. cs. 5. t. nr. 5.
[41] MNL OL G3 TSzL 12. cs. III. 8. 1685. május 12. 41. p.

kiterjedt szántókkal, rétekkel, de ami a legfontosabb, hegyaljai szabad szőlőkkel.[42] Ez a dokumentum ellenben nem tartalmaz Draheim Vilmos korábbi vagyonához kapcsolódó részeket, vagyis a két fél csak a Görgey-birtokokról egyezkedett. A prefektus volt jószágainak sorsáról csak néhány évvel későbbről kapunk értesítést. Draheim Mária 1725-ben készült testamentumában apja miglészi, németi és kenyheci javainak felét második férjére, Czuk Tamás sátoraljaújhelyi harmincadosra hagyta,[43] míg a másik felét lányára, Szilvássy Máriára, aki első házasságából született.[44] Tehát a Draheim Lipót Vilmos által összegyűjtött vagyont később ki tudták váltani a Kamaránál, ami tovább öröklődhetett az egykori prefektus leszármazottjai között.

Abaúj vármegye levele Thököly Imre számára:

Ez ellöt N[agyságo]d fiscalis jószáginak Praefectusa, imár penig azon tisztétül elbocsátattot Drah[eim] V[ilhelm] u[ra]m minapi gyűlésünkben minemű instantiaját nyújtotta be maga, ahol annectált N[agyságo]d it való commissiojának intitulált 2 rendbeli maga ügye videlmére való memorialisival, és ugyan tegnapi gyűlésünkben felesége által újabb supplicatioját (az is nagy lamentatioval esedezet, delegalván ellőttünk, hogy magát concernaló, s concernalható minden javai is ura ellen való praetensioként confiscaltattak) mint azon in originalibus accludalt iratokbul N[agyságo]d k[egye]lmessen, s bőven megértheti. Melyeket mi is azokban letett törvényeket, s ratiokot jól megvisgálván, méltónak ítéltünk recommendalnunk N[agyságo]d. Azért is, hogy továbá penig, ha szintén hazánk törvénye szerint convincaltatot volna is Dr[aheim] u[ra]m, elsőben is feleségét […] concernalo jókat kiadni, és azt illető részeket exscindalni, azután magát Dr[aheim] u[ra]mot illető jókot lehetet volna exequálni országunk törvénye szerint, az közönséges igasság is azt hozván magával, hogy in[…] pro […] non debeat pati. Mivel penig az miálta I[ste]n N[agyságo]dat mindnyájunk őrállójul állította, mint k[egye]l[me]s u[r]unk[na]k Feiedelmünk[ne]k, sok ízben vettünk Feiedelmi k[egye]lme assecuratioját, hogy törvényes szabadságinkot intacte conservalni, és az menyiben megsértődött is, azt is helyrehozni atyaiképen kíványa N[agyságo]d Feiedelmi k[egye]l[me]s oblatiojahoz való bizodalomtul viseltetvén, alázatossan kérjük, mint k[egye]l[me]s urunkot N[agyságo]dot, Draheim ur[am] arrestumát solváltatán, mint maga […] felesége javait restitualtatván, s kívánt litorale documentumit kiadatván, azon dolgot ad ordinariam juris viam relegalni, s requiralni atytyaiképen méltósztassék, és így törvényes szabadságunkat gyengítetni ne engedgye. Mely N[agyságo]d k[egye]l[me]sségét alázatos, engedelmes, hű szolgálatunkal N[agyságo]d[na]k, mint k[egye]l[me]s urunk[na]k utolsó vérünk kiontásáig meghálálunk el nem múlatjuk, k[egye]l[me]s választ alázatossan elvárván. Caeterus et cetera ut supra dat[um] in Cassioviae die 17 mensis Aprilis a[nn]o 1685.

Celsissimi P[rinci]pi ac partium R[egni] H[ungariae] D[omi]no D[omi]no Emerico Thököli, et cetera D[omi]no D[omi]no nobis gratiosissimis.

[42] A dokumentumot az 1723. évben datálták. A rájuk szálló vagyon felosztásában nem esik szó Draheim Kláráról. Mivel a források csak 1721-ben említik őt utoljára, feltételezhető, hogy mielőtt véglegesíthették volna a dokumentumot, Draheim Klára elhunyt. MNL OL P 1702 1. cs. 5. t. nr. 12.
[43] MNL OL E 156 - a. - Fasc. 065. - No. 059.
[44] SNA HMKL Acta anni 1725. nr. 56.

Tünde Veres

The Estates of Vilmos Lipót Draheim

On April 15, 1685, Abaúj County sent a letter to Imre Thököly to draw the monarch's attention to the contradictions and abuses of the lawsuit against Vilmos Draheim, and to propose the return of the estates unlawfully confiscated by the Chamber.
The mediation of the county also contributed to the fact that Vilmos Draheim, the former prefect of the Spiš Chamber, was able to keep his cattle.
However, it is not specified in any document what estates the Chamber confiscates, they are referred to only in a couple of sentences.
As part of the life of the former prefect is obscured, it is only possible to reconstruct his estates and their size from the data and letter excerpts from 1682–93.
This study undertakes just that, looking for answers to the questions on how Draheim was able to enrich his cattle during his work and how much wealth he left to his children when he died.

Források

AMK MMK	Archív mesta Kosice. Magistrát mesta Kosice
Schwarz.	Magistrát mesta Kosice. Schwartzenbachiana.
MNL OL	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
A 57	Magyar Kancelláriai Levéltár. Libri regii.
E 156 - a.	Magyar Kincstári Levéltárak. Magyar Kamara Archívuma. Összeírások. Urbaria et Conscriptiones. Regestrata.
E 204	Magyar Kincstári Levéltárak. Magyar Kamara Archívuma. Összeírások. Kamarai misszilisek.
G3 TSzL	A Thököly- és a Rákóczi Szabadságharcok levéltárai. A Thököly Szabadságharc Levéltára. Thököly Szepesi Kamarájának iratai.
P 1702	Magánlevéltárak. Családi fondok, levéltárak. Lossonczy család levéltára. Rokon és idegen családok.
W210	A Thököly Szabadságharc Levéltára. Tanúvallomások, perek.
SNA HMKL	Slovenský národný archív. Hodnoverné miesto Konventu premonštrátov v Lelesi.

Szakirodalom

Barta M. 2017.	Barta M. János: Rottal János levelezése Csáky Istvánnal és Ferenccel. Bp., 2017.
G. Győrffy 2006.	G. Győrffy Katalin: Festők, szobrászok, fafaragók, asztalosok, kőművesek és más mesteremberek gróf Csáky Antal szolgálatában Szendrőn a 18. század közepén. In: Művészettörténeti értesítő, 55. (2006) 2. sz. 275–305.
Kardos 2014.	Kardos Tímea: A seregválasztó nagyveszekedés: Thököly Imre és Teleki Mihály vitája. In: Valóság, 57. (2014) 1. sz. 84–92.
Papp 2006.	Papp Klára: „Esze, kardja, s házassága után boldogul az ember". Tanulmányok a Csáky család 17–19. századi történetéből. Debrecen, 2006.

Ifj. Barta János

Kálnási Árpád: A debreceni cívis élet lexikona. 1–4. kötet. Debreceni Értéktár Könyvek. Sorozatszerkesztő: Mazsu János. Méliusz Juhász Péter Könyvtár kiadása. Debrecen, 2019. (I. kötet A–F 511 lap, II. G–K 433, III. L–R 415, IV. S–ZS 360)

Ízes debreceni szólással kezdi az első kötet Előszavát a szerző, a Debreceni Egyetem nyugdíjas oktatója. „A veréb lípíst megyen". Vajon mondják-e ezt manapság a reménytelennek tartott esetek kifejezésére, de egyáltalán hallható-e a sokfelől beköltözöttekkel felhígult városban ilyen í-ző beszéd? Recenzensben sokéves emlék ébredt. Balogh Istvánnak, akit a debreceni hagyományok őrzőjeként a kötet is felidéz, a sok vitát kiváltott debreceniségről írott tanulmányáról rendezett egyetemi rendezvényen Mocsár Gábor (az Alföld egykori főszerkesztője) így nyomatékosította a főszereplő hovatartozását: „Akkor ű mírt beszíl aúgy, ahogy beszíl?"

A *Cívis beszélgetések Debrecenből* (1999), a *Debreceni cívis szótár* (2005) és a *Debreceni cívis szólások és közmondások* (2008) után Kálnási Árpád ezúttal újabb impozáns terjedelmű munkával tisztelte meg a debreceni olvasóközönséget. Akár azt is mondhattam volna, hogy örvendeztetett meg bennünket. Hiszen, ha gyanakodva is fogadjuk a látszólag száraz szócikkeket ígérő köteteket, hamar rá kell jönnünk, hogy olyan olvasmányt tartunk a kezünkben, amit nem is olyan könnyű letenni. Hiába teszik ki a könyv jelentős részét a szócikkek néhány szavas, egy mondatos magyarázatai, más részüket – az előzőeket jócskán meghaladó, több oldalt magába foglaló terjedelmük miatt – akár tanulmánynak is felfoghatjuk. A *cívis*, a *Debrecen* és sok más szócikk, kiegészülve a belőlük származó szóösszetételekkel, nem beszélve a más szócikkekre történő utalásokkal, amelyek azután sűrű lapozgatásokat vonnak maguk után, jó időre nem engedik szabadulni az olvasót.

Pedig a munka nem elsősorban ismeretterjesztő céllal született. Kálnási Árpád olyan tudományos igényű könyvet állított össze, amelynek sem városunkban, sem másutt nem találni megfelelőjét. Kérdés persze, hogy akad-e még hazánkban olyan város vagy térség, amelynek társadalmilag, vagy foglalkozásában annyira különleges (és mindvégig magyar anyanyelvű) lakossága annyira sajátos nyelvezetet tudott volna kialakítani az elmúlt évszázadokban, mint Debrecen. De ha mégis, abból a nyelvezetből akkor sem született még meg a helyi (akármilyennek is nevezzük) lexikon. Előzmények, rokon vállalkozások persze adódtak. Szerző az Előszóban utal az 1930-as évek kiemelkedő debreceni egyetemi tanáregyéniségére, Csűry Bálintra, aki – a maga köré gyűjtött „népi származású" (a falusi megfogalmazás bizony nem lett volna jó, hiszen akkor még többnyire a városokban is a helyi nyelvjárást beszélték) hallgatókból népnyelvkutató intézetet szervezett. Céljuk tájnyelvi szótárak összeállítása volt, kétségtelen eredményeik közül azonban a debreceni cívis szótár hiányzott. Rokon területeken persze találhatunk olyan vállalkozásokat (*Magyar Néprajzi Lexikon, Magyar Néprajz* 8 kötete), amelyekben számos szó vagy fogalom magyarázatával találkozhatunk, akár lokális vonatkozásban is, és a debreceni cívis élet vizsgálata sem állt messze a helyi kutatóktól. Kálnási Árpád a már említett Balogh István mellett Ecsedi Istvánt és Zoltai Lajost nevezi meg. Bevallja, hogy levéltári kutatást nem végzett, de számos saját beszélgetésen, és magyar szakos egyetemi hallgatóinak adott szemináriumi- és szakdolgozati téma-feldolgozáson keresztül tudta bővíteni névanyagát. (Utóbbiak

munkáit – mivel azok általában nyomtatásban nem kerültek az olvasók elé – a IV. kötetben 6 sűrű oldalt elfoglaló irodalomjegyzékben kézirat gyanánt említi.) Mindehhez persze kellett a maga nyelvész képzettsége, jó füle a sajátosságok elkülönítésére. Ő maga Szatmárból (szülőfaluja Tiszakóród) érkezett Debrecenbe. Mint idegen bizonyára jobban érzékelhette a cívis nyelv hangzását, magyar szakos hallgatóként jobban értékelhette annak nyelvi jellemzőit, mint azok, akik mindig is városunkban laktak. Ugyanakkor nem lehettek idegenek tőle azok a gazdálkodáshoz kapcsolódó elemek, amelyeket a még részben falusias Debrecenben találhatott.

Kálnási Árpád alaptétele az, hogy a népnyelvben a teljes népi kultúra tükröződik, így a vele foglalkozó munka képes annak széles spektrumát átfogni. Munkája így több, mint amit akár a néprajz tárgyi vagy folklór oldala, akár a nyelvészet önmagában fel tudna tárni. A megoldás persze nem egyszerű, a szócikkek tartalmazhatnak néhány magyarázó szót, de akár több hasábra, oldalra is nyúlhatnak. Szándékának megfelelően maga is kétféle szócikkről beszél: nyelvtaniról és fogalmiról. Az előzőek felépítésükben nagyjából a regionális tájszótárak gyakorlatát követik. De már ezek esetében is külön címszóhoz juthatnak a szószerkezetek, az adott szóval kezdődő szóösszetételek. Az ablak szót például 14 ablakkal kezdődő összetett szó követi. A gúnyos, tréfás, durva ill. a gyermeknyelvi szavak sajátosságaira külön minősítés utal. Ritkább, ma már néha érthetetlennek vélt szavak esetében pedig példamondatok utalnak jelentésére, használatára. Ezek a példamondatok – igazolva az előszóba foglaltakat, hála az adatközlők nyelvi leleményének, jó beszédkészségének –, általában színesek, érdekesek. A fogalmi szócikkek a lexikonok gyakorlatát követve a szó jelentésének kifejtését tartalmazzák, gyakran hasábokon, oldalakon át, ha kell, több jelentést is felsorolva, s utalva arra, ha a lokális értelmezés eltérhet az általában ismerttől. De ide kerül néhány Debrecenhez kötődő hely- (Hortobágy, Bánk), vagy a történetiséghez kapcsolódó utcanév is (mesterségekre, mint a Csapó, a Tímár, vagy jövevényekre utaló, mint a Burgundia, Kandia utca), amelyek mind etimológiai, mind történeti értelmezést igényelnek. Szerzőnek sok más problémával is meg kellett birkóznia, mint például az ízes debreceni nyelvezet nyelvtani szabályoktól eltérő formáinak fonetikus rögzítésével (hasonulás, ragozott formák). Az olvasó számára mindenképpen változatosságot (és a használatban könnyebbséget) jelent a szemléltető anyagok (rajzok, fényképek) beiktatása, amelyeket a IV. kötet függelékében külön is felsorol. És a külföldiek számára hasznos lehet az előszó angol és német fordítása, ha éppen valamely keresett, és a közkeletű szótárakban nem található szócikk tárgyának esetében annak használhatóságáról szeretnének informálódni.

Szótárak, lexikonok számára mindig kérdéses bizonyos durva, trágár szavak, kifejezések, káromkodások feltüntetése. Kálnási Árpád nem riad vissza közlésüktől, sem a belőlük formált kifejezésekétől, egyrészt azért, mert ezek a szókimondó népi beszéd szerves részét képezték, másrészt azért, mert – ahogyan az előszóban indokolja – „*ma, amikor sajnos (kis)iskolás gyerekektől is hallunk nyomdafestéket nem tűrő, trágár kifejezéseket, nem lenne indokolt a népnyelv sokkal kevésbé durva (mert nem öncélú) megnyilvánulásait kihagyni egy ilyen munkából*”.

Recenzens, aki immár közel 70 éve él Debrecenben, a munkában számos olyan szóval, kifejezéssel, mondással találkozott, amit évtizedekkel korábban hallhatott utoljára. Egyetemi hallgatóként még zavarta, amikor – alig évtizedes Debrecenben lakás után – máshonnan jött diáktársak (teszem azt nyári KISZ üdülő-, vagy ártéri lecsapoló táborokban) rögtön felismerték sajátos dialektusát. Azt nem tudom, érvényes-e ez ma is, sok évtizedes

oktatás, konferenciázások, és a rádió-TV uniformizáló hatása után. Az viszont rosszul esett neki, hogy Kálnási az élete java részét kitöltő 20. századot – sajnos teljes joggal – „múlt századnak" nevezte. Az a nyelvezet és ismeretanyag, amit a jelen lexikon megörökít, már valóban a múlté, nem is az egész 20. századé, hanem annak is legfeljebb az első feléé. Kicsit a szerző is érzi a múlt-idő szokatlan értelmét, amikor megjegyzi, hogy a szavak előfordulására utaló *rég* (régies) minősítést csak akkor alkalmazza, amikor idős adatközlői maguk is így nyilatkoztak, egy, a használatból saját korukban is kikopni látszó szóról.

A mai – Debrecen múltja iránt érdeklődő – olvasó persze nosztalgiától függetlenül veheti kézbe ezt a könyvet. Szerzője még iskolai használatra is ajánlja. Hiszen nem olyan történetet tartalmaz, amit összefüggően kellene olvasni, hanem lexikon, amit akkor kell felütni, ha a város történetével kapcsolatban különös szót hallunk, számunkra ismeretlen eredetű utcanévvel találkozunk, aminek otthon, vagy a könyvtárban tudunk utánanézni. Ne habozzunk felütni a könyvet, hogy megtaláljuk a magyarázatot.

Ivancsó Fruzsina

A magyar arisztokrácia társadalmi-közéleti kapcsolatai és szerepvállalása

Az arisztokratákról évek alatt kialakult sötét képet kívánta valamelyest árnyaltabbá tenni a 2018. október 4-5. között Debrecenben megrendezésre kerülő konferencia. A tudományos értekezésben a Debreceni Egyetem Történelmi Intézetének munkatársai mellett a Debreceni Akadémiai Bizottság Történelmi Munkabizottsága, a Debreceni Akadémiai Bizottság Társadalomtudományi és Történelmi Szakbizottsága, valamint a Bölcsészettudományi Kar Nemzetközi Inter-regionális Társadalomtörténeti és Néprajzi Kutatócsoportja is részt vettek.

Az elmúlt 50 éves periódust tekintve kétségtelen, hogy az arisztokrata jelenlétet nem lehet kizárni az ország fejlődéséből. A konferencia jelentőségét adja, hogy nemzetközi jelleget is kapott azáltal, hogy Kolozsvárról, Eperjesről, illetve a tiszántúli egyetemekről is érkeztek kutatók. A téma iránti fokozott érdeklődést mi sem bizonyíthatja jobban, mint hogy három tanulmánykötet és számos monográfia látott napvilágot, az egyetemen folyó kutatások nyomán.

A Debreceni Egyetem munkatársai vizsgálódásukat két nagyobb egység köré szervezték: egyfelől az arisztokraták életpályáját, mecenatúráját vették górcső alá. Egy három évvel korábban (2016) indított kutatás nyomán pedig a kapcsolatrendszerek az arisztokrácia függvényében kerültek az elemzés középpontjába. A kutatás bizonyos értelemben adott is volt, hiszen Debrecen fekvése kedvező akár erdélyi, akár tiszántúli kutatásokhoz, földrajzi adottságaiból kifolyólag.

A konferencia tematikája követve a Debreceni Egyetem munkásságát, két nagyobb blokkot ölelt föl: az arisztokraták politikai szerepvállalását megyei és országos szinten, értve ezalatt a Magyar Királyságot és az Erdélyi Fejedelemséget; valamint a kapcsolati hálók kiépítését családon, hivatalon és politikai karrieren belül.

A magyar arisztokrácia társadalmi-közéleti kapcsolatai és szerepvállalása 2019 novemberében került bemutatásra Kolozsváron. A könyv publikációjának egyik apropója Egyed Ákos 90. születésnapja, illetve a kötetnek alapot adó konferencia évének nyomán emléket állít Papp Imre történésznek is. A Debreceni Egyetem Történelmi Intézetének kiadványa, a Speculum Historiae Debreceniense immáron 26. száma a korábbi évek gyakorlatát követve Papp Klára sorozatszerkesztő, valamint Püski Levente és Novák Ádám szerkesztők által öltött végleges formát. Összesen 426 oldal terjedelemben 25 tanulmányt foglal magában, időintervalluma pedig a középkortól egészen a 20. századig terjedően vonultat föl értekezéseket. A munka terjedelméből és a benne foglalt írások számából adódóan a recenzió nem arra hivatott, hogy ezeket egyenként elemezze. A szerzők mindegyike a történész szakma méltán elismert művelője, akik olyan vizsgálati szempontokat állítottak tanulmányuk középpontjába, amelyek új megvilágításba helyezhetik az arisztokratákról alkotott képet. Az alábbiakban néhány, csupán szubjektív módon kiragadott szerző munkája kerül említésre, a teljesség igénye nélkül.

A középkori szekció több szempontból is jelentős részét képezi a kötetnek. Luxemburgi Zsigmond magyar királyunk nemzetközi kontextusba helyezése mondhatni adott, ám Bárány Attila kutatása és számos primer forrástípus bevonása nyomán az utazásai során őt körülvevő kísérete és a könyv témája közti párhuzam vonása már egyedi jelleget

ölt. Maradva a korszak arisztokratáinál, Novák Ádám a középkori kutatásokban meghatározó szerepet játszó történeti segédtudományok egyikét, a szfragisztikát bevonva, a vörös pecsét használati jogának módosulásait tekinti végig, eljutva egészen az előkelő világi családokig.

A kora újkori blokkot végigtekintve érdekes lehet, hogy a Báthory családnév több ponton is feltűnik. Egyfelől Gálfi Emőke tanulmányában, ahol Báthory István kapcsán juthatunk igencsak személyes információk birtokába. Illetve Szabadi István Báthory Kristóf személyén keresztül hívja föl egy érdekes jelenségre a figyelmet, miszerint a család katolikus volta ellenére Kristóf fejedelemmé választása kapcsán a protestánsok lelkes támogatókként sorakoztak föl mögötte.

Ahogy a tanulmánykötet is az arisztokraták társadalmi kapcsolatai köré szerveződik, úgy Mohácsi Endre elemzésében is erről olvashatunk egy általános értelmű leírást, amely a kapcsolati hálók kibontakozását és azok felépülését célozza meg.

Az újkori szegmensből kiemelve, Papp Klára elemzése hívja fel a figyelmet a nők szerepére a vizsgált kérdéskör kapcsán. A női társadalmi szerepek formálódásának tükrében kaphatunk betekintést a női kapcsolatteremtés alakulásába.

A modern korba átvezető tanulmányok is kivétel nélkül fontos részét képezik a kötetnek: Kertész Tünde Fruzsina, illetve Barta Róbert nemzetközi kitekintései a kapcsolati hálók és politikai szerepvállalások kapcsán osztják meg kutatásaik eredményét. Kissé szokatlan, ám annál izgalmasabb kérdéskört boncolgat Kerepeszki Róbert tanulmánya, amely a csúcsra feljutó, majd mégis az „alvilág" felé kacsingató arisztokraták útját követi nyomon.

Nagy István

A Bihari Múzeum Évkönyve XXIV.

Egy új évkönyv megjelenése több szempontból ünnep a múzeum és annak munkatársai számára. Számvetésre ad lehetőséget, és ezzel lezár egy korszakot. Lezár egy kutatást, és megmutatja annak elért eredményeit. Bemutatja a múzeum munkatársainak, a térség kutatóinak egy adott időszakra vonatkozó tudományos munkáját. De nem csupán tudományos szempontból fontos, hanem közönségkapcsolati szempontból is legalább ennyire kiemelkedő esemény egy múzeumi évkönyv megjelenése. Hiszen a tanulmányok, beszámolók, ismertetések megjelenése lehetőséget teremt arra, hogy a nagyközönség mélyebben belelásson abba a munkába, amit a muzeológusok, segédmuzeológusok, múzeumpedagógusok, kutatók végeznek a „múzeumlátogatóktól mentes" idejükben. Akkor, amikor nem kiállítást rendeznek, nem tárlatot vezetnek, nem iskolai csoportoknak tartanak foglalkozásokat. Adatszerűen persze ezek is ott vannak, hiszen az évkönyvekben rendre megtaláljuk az intézmény vezetőjének beszámolóját az év(ek) során végzett munkáról, annak eredményeiről, esetleges hiányosságairól és a statisztikai adatokról. És persze tudomást szereznek arról is, hogy milyen műtárgyakat rejtenek a múzeum raktárai, amelyeket nem feltétlenül mutattak be addig kiállításokon.

A Bihari Múzeum évkönyve sorozatnak immár a 24. kötetét tarthatjuk kezünkben. Úgy tűnik, a múzeum vezetése tudatosan törekszik arra, hogy valóban évente jelenjenek meg a legújabb számok, hiszen a korábbi, 23. tematikus szám, amelynek tanulmányai a Barcsay család emlékére születtek, 2018-ban jelent meg. Megnyugvással vehetjük tehát tudomásul, hogy a múzeum munkatársakkal és anyagiakkal való ellátottsága elérte mára azt a szintet, hogy nem több kötet jelenik meg a jövőben összevonva, hanem minden évben nyomdába kerül egy-egy vadonatúj tanulmánykötet. A 24. kötet 8 írást tartalmaz. Ezek közül 3 történelmi, 2 néprajzi, 2 irodalmi, 1 muzeológiai témájú. A 8 szerző közül 5 (pontosabban 6) a múzeum munkatársa.

A kötet első tanulmánya Török Péter múzeumvezető, történész-muzeológus tollából született *Adalékok bölsei Buday István életrajzához* címmel. Buday István (1654–1710) nem tartozik a széles körben ismert történelmi személyek közé, noha fontos tisztségeket töltött be térségünkben. Volt szentjobbi vicekapitány, Bihar vármegye alispánja, majd életében „*markáns szerepet töltött be a II. Rákóczi Ferenc oldalán szinte végigküzdött szabadságharc*" – ahogyan a szerző fogalmaz. Volt udvari kapitány, vezette a szabolcsi hajdúvárosok által kiállított lovasezredet, generális főstrázsamester, vicegenerális és még folytathatnánk. Életrajza azonban meglehetősen hiányos. Török Péter célja nem az, hogy egy minden részletre kiterjedő életrajzot írjon, hanem néhány alapvető, de nem tisztázott életrajzi adattal kapcsolatban új forrásokat mutasson be. Már a család eredetével, származásával kapcsolatban is bizonytalan a szakirodalom. Török Péter valószínűsíti, hogy Buday István őse a 17. század elején szerzett nemeslevelet, a család előnevét pedig a bölcsi (bolcsi) pusztáról kapta. Ezt azonban nem Zsadány vagy Berettyóújfalu határába helyezi, hanem Abaúj vármegyébe. Ebben az is közrejátszik, hogy Buday István mindkét feleségének családjai inkább a felső-magyarországi és az észak-tiszántúli vármegyékben játszottak jelentősebb szerepet. Nincs könnyű helyzetben a szerző, amikor Buday István családi kapcsolatait kívánja kinyomozni, a kevés rendelkezésre álló adat miatt. Így keveset tudunk

két feleségéről, Csicseri Orosz Borbáláról és kellemesi Melczer Erzsébetről, és gyermekeiről, Zsigmondról és Lászlóról. Az adatgazdagság nem jellemző Buday életrajzára, a szerző mégis biztos kézzel fejti fel annak sarokpontjait. 1688-ban a katonai karriert felváltotta a közigazgatási, 13 éven keresztül szolgálta Bihar vármegyét. Nincs információ a család anyagi helyzetéről, István azonban több megyében is szerzett birtokokat. A tokaji borvidéken volt ház- és szőlőbirtokos, birtokait gyarapította Hegyalján és Biharban is. A szerző további közleményben tervezi bemutatni Buday Istvánnak a Rákóczi-szabadságharcban játszott szerepét.

Fekete Márk történész-segédmuzeológus *Iparosok és kereskedők Berettyóújfaluban a dualizmus korában és a két világháború között* című írása ugyancsak egy nagyobb kutatás első közleménye. A múzeum hosszú távú kutatásai közé tartozik ugyanis Berettyóújfalu és környéke iparos- és kereskedőhálózatának feltérképezése egy adatbázis létrehozásával. A témaválasztást indokolja, hogy még nem folyt a térség iparosaira és kereskedőire vonatkozó, szisztematikus kutatás. Fekete Márk elsőként a témára vonatkozó forrásokat mutatja be, és a szakirodalom alapján bemutatja a két csoport szerepét a magyar társadalomban. A források közül kiemeli a Bihari Múzeum történeti gyűjteményében őrzött, az iparoskör társasági eseményeire szóló meghívókat, fényképfelvételeket, iparosbizonyítványokat; a Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltárában fellelhető iparlajstromokat és a kereskedők cégbírósági anyagait; valamint a tevékenység jogi szabályozására az adott korszakban hozott törvényeket. A szerző érvényesnek tartja a szakirodalom megállapítását, miszerint országosan jellemző, hogy az iparosok és kereskedők többsége nem tudott elegendő jövedelmet termelni, így polgári életformát sem tudtak kialakítani a falusi környezetben, ezért a kispolgári réteghez tartoztak. A múzeumi gyűjteményből kiemeli a Berettyóújfalui Iparosok és Iparos Ifjak Olvasó és Önképző Körének (pl. 1910-ből szüreti mulatságra, táncmulatságra, zárt körű majálisra szóló), a Berettyóújfalui Iparosok és Kereskedők Egyesült Köre (1920-ból táncmulatságra szóló) meghívóit, amelyekből kiderül, hogy a rendezvényeken kerékpárversenyt, konfetticsatát vagy szépségversenyt is tartottak. Részletesen bemutatja, milyen adatokat tartalmazott az iparlajstrom mint történeti forrás. A cégbírósági iratok mibenlétére áttekinti Székely és Gottfried „sör, bor, mindennemű szeszes ital és ásványvíz nagy- és kiskereskedésének" a debreceni levéltárban található iratait.

Bagdi László történész-muzeológus a háziorvosi szolgálat kialakulásáról írt Berettyóújfaluban. Megállapítása szerint az egészségügyi alapellátás és az intézményrendszer csak a dualizmus korában épült ki a településen, de az egészségügyi szakellátás kezdeteit a 18. század elejétől lehet számítani. A legkorábbi említés ugyanis 1718-ból származik. Ekkor fogadta fel a mezőváros Eökrös János sebészmestert, majd 3 évvel később az első bábát, Tóth Mihálynét. Ezt követően a dualizmus koráig nincs adatunk a településen egészségügyi szakember jelenlétéről. A szerző szerint – az országos folyamatok mellett – a nagyközség vezetésének központ-szemlélete is nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a 19. század utolsó harmadában az orvosi ellátás jelen volt a településen. Ezt ugyanis a vezetés presztízskérdésnek tekintette. Első háziorvosát 1873-ban alkalmazta Berettyóújfalu dr. Reichenberger Fülöp személyében, és ez a dátum az állandó orvosi szolgálat jelenlétének kezdete. Az 1860-as évektől gyógyszertár is volt itt, amit Vass Jenő vezetett. A 20. század első éveiben emelkedett az orvoslétszám (dr. Grósz Ignác, dr. Gazdig József, dr. Kiss Antal), így 1910-ben 10 ezer lakosra 3 orvos jutott, ami a térségben kiemelkedőnek számított. 1920 után tovább nőtt az orvoslétszám, 3 háziorvos, 3 magánorvos, 2 fogász látta

el az egészségügyi tevékenységet. A karitatív intézmények létrejötte mellett a legnagyobb változás az 1928-ban átadott közkórház volt. 1950 után a háziorvosi szolgálat a kórház alárendeltségébe került. A háziorvosok száma megfogyatkozott, a magánorvosi praxis eltűnt. A létszám előbb 3-ra, majd 4-re emelkedett. Komolyabb változások az 1960-as évek végén, az iparfejlesztés hatására indultak meg, aminek köszönhetően Berettyóújfalu várossá fejlődött. Javította az ellátást az 1974-ben átadott egészségügyi kombinát. Az 1970-es évek végén már 5 főre emelkedett a háziorvosok száma, majd 1988-ban 6-ra, így nemcsak az infrastruktúra, hanem a személyi ellátottság is jelentősen javult.

A kötet szerkesztője, Sándor Mária főmuzeológus az évkönyv két korábbi kötetében már közölt részleteket Jakab Vilma bihartordai háziasszony naplószerű feljegyzéseiből. Most leveleket közölt, amelyeket 1929–1941 között szülei írtak Jakab Vilmának. Ők nevelték 5 éves koráig lányuk 1926-ban házasságon kívül született lányát, Adélt, mivel Vilma ekkoriban Debrecenben és környékén szolgált cselédként. A nagyszülők rendszeresen beszámoltak a Ducinak, Aducinak becézett kislány fejlődéséről, mindennapjairól. A 30-as évek végén Jakab Vilma férjhez ment, Budapesten élt, majd 1942-ben költözött haza Bihartordára. Ebből az időszakból fennmaradt egy nagyobb terjedelmű levél, amit Jakab Vilma írt a Budapesten pesztonkaként szolgáló lányának, Adélnak, és beszámolt neki mindennapi tevékenységeiről, érzéseiről. Így nemcsak a néprajz, hanem a mindennapok történelme, a személyes történelem iránt érdeklődőknek is szolgálhatnak a közölt levelek adalékokkal. Mindezek mellett a levelek a szülő-gyermek kapcsolatok emberileg megható dokumentumai.

Gyönyörűné Erdei Judit népi iparművész, a népművészet ifjú mestere *A bihari rátétes szűrök motívumainak változása a rátétdíszítmények továbbélésében a Bihari Múzeum gyűjteménye alapján* címmel közölte kutatásai eredményeit. A múzeum néprajzi gyűjteményében található viseleti darabokon és lakástextileken vizsgálja és foglalja rendszerbe a bihari rátétes motívumokat, és áttekinti, hogyan maradt fenn és él tovább a térségünkre jellemző díszítmény. A rátétes technika történetét vizsgálva a szerző megállapítja: az 1870-es években a varrógép megjelenése jelentette azt a fordulópontot, miután a bihari szűrszabók stilizálva varrták le a korábbi szűrhímzésmintákat. Az 1930-as évektől rátétes szűröket egyre ritkábban készítettek, a technika mesterei lakástextileken (díszpárnák, falvédők) és modern viseleti darabokon igyekeztek megőrizni a hagyományos díszítményeket. Közülük Mezei András és Erdei Lajost emelte ki, akiknek a munkásságában a rátétdíszítmények teljes motívumrendszere megmaradt, alkalmazkodott az új szerepkörhöz. A szűrdíszítmények mindegyike továbbélt, de felhasználásuk gyakorisága csökkent. Az új forma és funkció új szerkesztési elveket hozott létre. Kialakult a szegélydísz, az önálló cakksor. Az egykor jellemző fekete-piros színvilág sokkal színesebbé vált. Az újítások tovább folytatódnak, annak érdekében, hogy fennmaradjon ez a különleges mintakincs – zárja összegzését a szerző.

Bakó Endre *Egy bihari mártír poéta* címmel írt tanulmánya Nagy András életét és költészetét mutatja be, aki 1943-ban tüdővészben hunyt el, de származása, kirekesztettsége miatt helye van a mártírok között. Nagy Endre néven született Berettyóújfaluban dr. Nagy Ede ügyvéd és Weiszberger Berta gyermekeként. Első versei, amelyekben Petőfinek állított emléket, 17 évesen, 1922-ben jelentek meg a *Bihari Újságban*. Már a diákköltőre is igaz, hogy „*Nagy András mélységesen magáévá tette, vérévé itta a magyar történelmi, főleg a kultúrélményeket, több szép verse ebben a tárgykörben fogant*" – jegyzi meg Bakó Endre. A költő érzékenységére jellemzőnek tartja, hogy nemcsak a hagyományok, hanem a technika

vívmányai (mozi, rádió) iránt is lelkesedett, azaz modern szemléletű alkotó volt. Költővé avatását Szabó Lőrinc Pandora című folyóiratához köti Bakó Endre, és megjegyzi: „*Ezek a darabok bármelyik jeles, élvonalbeli költő versei közé keverve megállnák a helyüket.*" Nagyra értékelte őt Nadányi Zoltán és Kodolányi János, akivel Budapesten, a *Magyarország* című napilap munkatársaként ismerkedett meg. Halálig tartó, mély barátság kötötte össze kettejüket. Másik barátjára, Gulyás Pálra bízta írói hagyatékát. Kettejük PIM-ben őrzött levelezése még feldolgozatlan. A tanulmányhoz kapcsolódó Mellékletben Bakó Endre Nagy András csaknem két tucatnyi költeményét adja közre.

Szémánné Veres Gabriella irodalmi muzeológus, könyvtáros rövid írása a 80 éves Bakó Endrét köszönti, aki kezdettől fogva a Bihari Múzeum támogatójának, gyűjteménye gyarapítójának számít. Évtizedek óta rendszeresen és folyamatosan dolgozza fel és publikálja a Hajdúság és Bihar irodalmi értékeit megmutató tanulmányait, cikkeit. Hogy mennyire komolyan veszi ars poeticáját, „*Nulla dies sine linea*", azaz egy nap se múljék el vonás nélkül, annak bizonyítéka a könyvtár munkatársai által összeállított bibliográfia, amely 24 önálló kötetet és mintegy 250 különböző folyóiratokban, évkönyvekben megjelent cikket és tanulmányt tartalmaz.

A Bihari Múzeum Évkönyvét Kállai Irén beszámolója zárja, amelynek címe *Új célok felé, új utakon, új emberekkel – A Bihari Múzeum tevékenysége 2017–2018-ban*. A 2016-ban alakult Berettyó Kulturális Központ igazgatójának igazán jó rálátása van a múzeum működésére, hiszen a közgyűjtemény a BKK szervezeti egységeként működik. Jelentős munkát végeztek a múzeum munkatársai a gyűjteményfejlesztés és nyilvántartás, a digitalizálás terén. A pályázatok közül az állandó kiállítások létrehozását célzó Kubinyi-programban való részvétel emelhető ki. A Bihari Múzeum minden kismúzeum által elnyerhető elismerést megszerzett 2016-ig, az igazi szakmai kihívás ezután a magas szintű szakmai munka megtartása – írja Kállai Irén. Ehhez a fenntartó, a városi önkormányzat biztosítja a költségvetést.

Mindezek alapján a gondosan megírt publikációk jó szívvel ajánlhatók a bihari térség kutatói és az érdeklődő nagyközönség számára.

Szerzőink figyelmébe

A tanulmányok maximum 40000 karakter,
a műhelymunkák maximum 20000 karakter,
a forrásközlések, adattárak és honismereti írások maximum 40000 karakter,
a recenziók maximum 5000 karakter terjedelemben kerülnek közlésre.

A kéziratokat doc formátumban, az illusztrációkat mellékelve, PDF, illetve JPG formátumban kérjük eljuttatni az impresszumban megadott e-mail címre. Amennyiben ezt a terjedelem nem teszi lehetővé, előzetes egyeztetést követően vesszük át a szerzőtől.

Kérjük, hogy a közölni kívánt illusztrációk közlési engedélyét is csatolják a megküldésre kerülő kézirathoz!

A folyóirat kiadványkészítési gyakorlatát elfogadott szerkesztői és kiadói normakönyvek előírásaival összhangban alakította ki, ezért csak a követelményeknek megfelelő apparátussal ellátott dolgozatokat fogad be és jelentet meg.

Felhívjuk tisztelt szerzőink figyelmét, hogy a leadott kéziratok kapcsán felmerülő valamennyi szerzői és tulajdonjogi kérdésben (például illusztrációk tulajdonjoga) a felelősség a kézirat készítőjét terheli!

http://ujnezopont.com